

NORSK TIDSSKRIFT FOR

LOGOPEDI

NR. 4 | DESEMBER 2022 | ÅRGANG 68

ARTIKLER OG ANDRE BIDRAG

Norsk tidsskrift for logopedi ønsker å presentere artikler og debattinnlegg som er relatert til det logopediske fagfeltet. Tidsskriftet fungerer som meldingsblad for alle medlemmer av Norsk logopedlag, og for å kunne presentere bredden i feltet er vi avhengig av bidrag fra medlemmene. Vi er åpne for ulike faglige standpunkt. Meningsytningene som kommer frem i de ulike innleggene står dermed for forfatterens egen regning – og deles ikke automatisk av redaksjonen. Videre er bidragsytere ansvarlig for innholdet i sine bidrag. Redaksjonen forbeholder seg retten til å bestemme utgivelsesdato for innlevert manuskript. Hvert nummer vil bli publisert på Norsk logopedlags internettside. Redaksjonen er svært glad for at du vil skrive i Norsk tidsskrift for logopedi. Hvis du følger noen praktiske og tekniske råd, sparer du redaksjonen for mye arbeid.

PRAKTISKE OG TEKNISKE RÅD

- 1) Artikkelen skrives i Word eller Open Office.
- 2) Artikkelen innledes med hovedoverskrift. I tillegg til hovedoverskriften kan det brukes overskrifter på to nivå. Artikkelens overskrifter skal ikke være nummererte.
- 3) Artikkelen skal ha en appetittvekker på ca. 50-70 ord.
- 4) All litteratur som er brukt i artikkelen skal oppføres som kilde. Kildeliste settes i alfabetisk orden avslutningsvis i artikkelen
- 5) Lengden på fagartikler bør ikke overstige 4200 ord, mens fagfellevurderte artikler kan være på opptil 6000 ord.
- 6) Ikke bruk bindestrek ved orddeling på slutten av en linje. Linjelengden i tidsskriftet er ikke det samme som i ditt dokument.
- 7) Avsnitt markeres med dobbelt linjeskift uten innrykk. Bruk linjeskift kun ved markering av avsnitt.
- 8) Artikkelen skal ha en presentasjon av forfatter, med bilde, faglig bakgrunn, nåværende arbeidssted og e-postadresse. Den skal være på ca. 20-50 ord.
- 9) Bilder og logoer lagres i JPG, TIFF eller EPS i så stor oppløsning som mulig.
- 10) Alt sendes til redaktør på e-post redaktor.ntl@gmail.com. Ett eksemplar av bladet sendes forfatteren(e) etter publisering. Adressen bladet/bladene skal sendes til må derfor oppgis.

FORSKNINGSARTIKLER

Norsk tidsskrift for logopedi er anerkjent som et vitenskapelig tidsskrift. Dette innebærer at redaksjonen har et system for fagfellevurdering av forskningsartikler. Vi publiserer forskningsartikler av relevans for det logopediske fagfeltet. Artiklene kan være empiriske artikler, litteraturstudier, teoretiske artikler, metodeartikler eller kasusstudier. En fagfelleordning krever tid og innsats, og det forutsettes derfor at manuskriptet ikke er innsendt til, og vurderes av, andre tidsskrifter samtidig. Artikler som publiseres i Norsk tidsskrift for logopedi vil bli gjort tilgjengelig på Norsk logopedlags hjemmesider og på Utdanningsnytt.no. Se Norsk logopedlags internettside for forfatterveiledning for forskningsartikler <http://norsklogopedlag.no/>

MATERIELLFRIST OG UTGIVELSER

1. februar, utgis 1. mars
1. mai, utgis 1. juni
1. september, utgis 1. oktober
1. november, utgis 1. desember

ANNONSEPRISER PR. 01.01.2020

1/1 (183 mm b x 220 mm h) side - kr. 3.900,-
1/2 (183 mm b x 109 mm h) side - kr. 2.400,-
1/4 (183 mm b x 53,5 mm h - 90,5 mm b x 109 mm h) side - kr. 1.700,-
10 % rabatt for fire annonser på rad som bestilles samtidig.
Annonser fra regionslag i NLL er gratis.

Grafisk formgiver kan være behjelpelig med utforming av annonsens utseende (faktureres separat).

STYRET I NLL

Leder: Katrine Kvisgaard,
katrine@norsklogopedlag.no

Nestleder: Ingvild E. Winsnes,
ingvild@norsklogopedlag.no

Kasserer: Eli Irene Kjus,
eliirene@norsklogopedlag.no

Sekretær: Therese Sandåker
Bugaarden,
therese@norsklogopedlag.no

Styremedlem: Signhild Skogdal,
signhild@norsklogopedlag.no

Styremedlem/nettansvarlig:
Anne-Cathrine Thijn Sverdrup,
anne-cathrine@norsklogopedlag.no

Varamedlem: Eli Tendeland,
eli@norsklogopedlag.no

Varamedlem: Åse-Katrine
Andersen,
ase-katrine@norsklogopedlag.no

post@norsklogopedlag.no
Felles e-postadresse til hele styret.

YRKESSETISK RÅD

Leder: Randi Grindstad Fossler,
yrkesetiskrad
@norsklogopedlag.no
Medlem: Helge Andersen
Medlem: Ingrid Steineger Dahl
Varamedlem: Anne Duhme

FAGUTVALGET

Leder: Monica Irene Norvik,
fagutvalget
@norsklogopedlag.no
Medlem: Stian Barbo Valand
Medlem: Linn Stokke
Guttormsen
Medlem: Anna Margareth
Breivik
Varamedlem: Anne-Lise Rygvold

NORSK TIDSSKRIFT FOR LOGOPEDI

Redaktør: Frøydis Morken,
redaktor.ntl@gmail.com
Redaksjonsmedlem:
Christiane Lingås Haukedal
Redaksjonsmedlem:
Vanessa Seidler Krone
Redaksjonsmedlem:
Malin Dalby Silkstone
Nettansvarlig:
Anne Sveberg Rebbestad

ARKIVARER

Arkivarrollen ivaretas inntil videre av styret.

UTVALG FOR PRIVAT PRAKSIS

Leder: Stine Brubak,
privatutvalg
@norsklogopedlag.no
Medlem: Tommy Olsen
Medlem: Unn Tinbod
Varamedlem: Britt Skoglund

VALGKOMITÉ

Leder: Marianna Juujärvi,
marianna.juujarvi@gmail.com
Medlem: Ingvild Røste
Medlem: Melanie Kirmess
Varamedlem: Marit Simonsen

LEDERE I REGIONSLAG

Agder: Helene Tunheim Tjørn,
leder.agder.logopedlag@gmail.com

Oslo: Bushra Rekabi, leder@oslologopedlag.no

Innlandet: Marte Gulbrandsen,
styret.hol@gmail.com

Møre og Romsdal: Bjørg
Opstad Orvik, logopedlaget@gmail.com

Nordland: Anita Ness Byberg,
nordland.logopedlag@gmail.com

Rogaland: Maren Solvang
Hellestø, rogalandlogopedlag@gmail.com

Troms og Finnmark: Åse
Eriksson, aaseeriksson@yahoo.no

Trøndelag: Siv Fossum,
sivfossum@gmail.com

Vestfold og Telemark: Inger
Marie Trovi, ingermarietrovi@gmail.com

Vestland: Ingvild Skaar,
hsf.log@gmail.com

Vestre Viken: Ikke avklart

Østre Viken: Karianne
Kjellemo, kariannekjellemo@hotmail.com

Norsk tidsskrift for logopedi. Fagblad for medlemmer av Norsk logopedlag. Tidsskriftet har fire utgivelser pr. år, og sendes til alle medlemmer av Norsk logopedlag. Bladet er godkjent som vitenskapelig tidsskrift.

Redaktør: Frøydis Morken
Redaksjonsmedlem: Vanessa Seidler Krone
Redaksjonsmedlem: Christiane Lingås Haukedal

Redaksjonsmedlem: Malin Dalby Silkstone
Nettansvarlig: Anne Sveberg Rebbestad

E-post redaksjon: redaktor.ntl@gmail.com E-post annonser og kurskalender: annonsentl@gmail.com

Norsk logopedlags web-side: www.norsklogopedlag.no
Nettansvarlig: Anne-Cathrine Thijn Sverdrup, anne-cathrine@norsklogopedlag.no

For personer eller institusjoner som ikke er medlem av NLL, er abonnementsprisen 480 kroner per år. Abonnement kan bestilles ved å sende epost til kassererentl@gmail.com med kontaktopplysninger og fakturaadresse.

Grafisk formgiver/Trykk: Lura Trykkeri AS – Forsidefoto: Ketil Born/Samfoto – ISSN: 0332-7256

KJÆRE LESER,

julen nærmer seg, og med advent kommer trofast desembernummeret av tidsskriftet. Vi håper du skal finne godt lesestoff til pausene i julestria her.

Styret står på, og har gitt innspill til mange høringer den siste tiden. Vi videreformidler noen av disse hørings svarene i dette nummeret. Det politiske arbeidet for profesjonen, brukergruppene og utdanningene, er svært viktig for å sette logopedien på agendaen hos de som bestemmer.

Eirik Tjervåg og medforfattere har skrevet om utvikling av leddstilling hos norske barn i barnehagealder. Studien springer ut av et pilotprosjekt som blant annet undersøkte ulike måter å samle inn spontantaleprøver fra denne gruppen. I tillegg gir Siri Steffensen Bratlie en oppsummering av avhandlingen sin, som dreide seg om morfologisk kunnskap hos minoritets-språklige barn, og i hvilken grad de hadde nytte av en intervensjon som baserte seg på den norskutviklede appen *Kaptein Morf*.

Vi har også referater fra kongressen til Svensk Interesseforening for Språk och Tal (SITS) og fra Afasidagene. SITS-kongressen hadde i år som tema *Pedagogiska möjligheter i möte med olika språkliga förutsetningar*, og tok for seg ulike perspektiver på flerspråklighet i skolen. SITS hadde tidligere mange logopeder som medlemmer, men flere har nå gått over til det svenske Logopedförbundet. Det er imidlertid fremdeles logopeder igjen i SITS, og de tar altså for seg logopediske problemstillinger, i tillegg til mer allmennpedagogiske.

Selv om høsten nesten er over, gir vi ikke helt slipp på Sommerkonferansen. Som vi skrev om i forrige utgave, hadde vi den gangen besøk av presidenten for den ukrainske logopedforeningen, Oksana Lyalka. Tidsskriftet benyttet anledningen til å intervju Lyalka om logopedifaget i Ukraina – før og nå. Faget og profesjonen er under utvikling, og behovet for gode logopedtjenester er selvsagt stort. Det blir spennende å følge dem videre.

Ved NTNU er det den siste tiden utviklet en digital plattform for testing av språklyds-vansker. Foreløpig har man implementert en digital utgave av Norsk fonemtest, men planen er at plattformen skal kunne fungere for ulike typer språklydstester. Jacques Koreman presenterer plattformen, og forteller litt mer om hvordan den fungerer.

Denne gangen bringer vi også minneordet for en dame som har satt store spor etter seg i norsk logopedi – Anne-Lise Rygvold. Hun døde i oktober etter en tids sykdom. Gode kollegaer gjennom mange år skriver om henne i denne utgaven – det er ingen tvil om at hun vil bli dypt savnet av mange i årene fremover.

Til slutt ønsker vi dere alle en riktig god førjulstid.

Hilsen Frøydis Morken

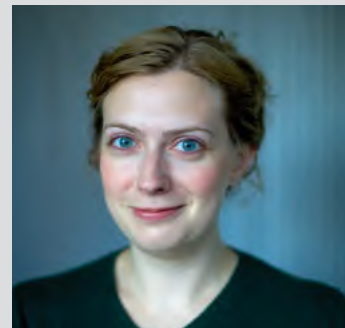
Frøydis Morken
Foto: Paul S. Amundsen

Vanessa Seidler Krone

Malin Dalby Silkstone

Christiane Lingås Haukedal

Katrine Kvisgaard
Leder Norsk logopedlag
katrine@norsklogopedlag.no

Den 25. oktober mistet norsk logopedi en bauta, med Anne-Lise Rygvolds bortgang. Hun var mangeårig studieleder for logopedi ved Universitetet i Oslo, og satt i Fagutvalget i NLL i mer enn 30 år. I tillegg var hun i en lengre periode delegat i den europeiske organisasjonen, CPOLO (nå ESLA), og bidro sterkt med utvikling av felles standarder for innholdet i logopediutdanningen i alle europeiske land. Anne-Lise etterlater seg et stort tomrom hos alle som var så heldige å kjenne henne. I dette nummeret kan dere lese minneord om henne. Vi lyser fred over hennes minne.

Høsten har vært travel for styret, valg, råd, redaksjonen i NTL og redaksjonen for jubileumsboken. Flere regionslag har også arrangert, eller er i gang med, kursvirksomhet. Tillitsvalgte fra Privat valg, Fagutvalget og redaksjonen i NTL har bidratt med innspill til Nasjonal helse- og samhandlingsplan, Opptrappingsplan for psykisk helse, Grunnlag for ny universitets- og høyskolelov, NISSY og statsbudsjettet for 2023. Om noen uker skal vi sende innspill til statsbudsjettet for 2024. Styret takker hver og én av dere for at dere alltid stiller opp når vi ber om innspill. Deres unike kompetanse gjenspeiles i gode innspill fra NLL, som flere ganger har ført til positive resultater for logopedien i Norge.

Styret har lyst til å referere til et av innspillene vi har sendt inn; *Innspill til Opptrappingsplan for psykiske lidelser*. Stian Valand fra Fagutvalget har bidratt sterkt inn i denne høringen.

Studier viser at det er mange barn og unge med språkforstyrrelser som utvikler psykiske helseplager (Botting et al., 2016, Helland et al., 2022a). NLL mener vi må gjøre mer for å forebygge psykiske helseplager til barn og unge med språkforstyrrelser. NLL sin erfaring er at logopeder blir ansatt i bredere spesialpedagogiske stillinger innenfor BUP og habiliteringstjenester, noe som fører til at logopeden jobber innenfor flere områder og dermed får mindre tid til logopedisk arbeid. NLL mener at egne logopedstillinger for utredning av språk og kommunikasjon innen

psykisk helsevern, kan bidra til et bedre tjenestetilbud for barn og unge med språkforstyrrelser.

Logopeder bør tidlig inn i utredning av barn og unge med diffuse språklige utfordringer innenfor psykisk helsevern. Vi mener det er viktig med et godt samarbeid mellom helsesektoren og utdanningssektoren. Kompetansen knyttet til utfordringer med språk og kommunikasjon innenfor psykisk helsevern må styrkes. Dette dreier seg både om generell kompetanseheving blant hele personalet, og om at det bør opprettes dedikerte logopedstillinger med særskilt ansvar for fagfeltet.

For de av dere som er interessert i å lese innspillene, så ligger disse på hjemmesiden under *Høringer*, og et valg er også gjengitt i dette nummeret av tidsskriftet.

Logopediutdanningen ved Norges arktiske universitet (UiT) har i over ett år vært nedleggingsstruet. Den 5. oktober hadde ledelsen ved UiT invitert blant andre NLL til et møte for å drøfte logopediutdanningen og behovet for logopedtjenester i nord. Fra NLL møtte Karianne Berg, Monica Norvik og Katrine Kvisgaard. LHL, Afasiforbundet og KS deltok også på møtet. NLL informerte om hva logopeder jobber med, hvor vi jobber, hvorfor det er så få stillingsannonser for logopeder, hvordan utdanningene våre er organisert, hvordan studiestedene kan samarbeide og behovet for tjenestene våre. Vi viste til *Opptrappingsplan for habilitering og rehabilitering 2017-2019*, og evalueringen av opptrappingsplanen (2020), hvor logoped nevnes som en av de yrkesgruppene det er størst mangel på. Vi viste også til *Norsk hjerneslagregisters årsrapport* for 2020, som sier at bare seks prosent har fått behandling hos logoped de første tre måneder etter utskrivning fra sykehus. Dette står i kontrast til *Nasjonal faglig retningslinje for hjerneslag* (2020), som fastslår at slagrammede med afasi bør få intensiv språktrening i akuttfasen, dvs. minimum fem timer per uke. Afasiforbundets undersøkelse fra 2019 viste at 63 prosent av kommunene som svarte på undersøkelsen oppga at de manglet logoped for voksne. Det er uten tvil et stort behov for logopediske tjenester.

Logopedistudiet ved UiT har en viktig rolle for å bidra til å dekke behovet for logopeder i den nordligste landsdelen og har dessuten en særstilling i Norge når det kommer til å ivareta nordsamisk språk og kultur. Logopeder er en liten yrkesgruppe, sammenliknet med for eksempel lærere, spesialpedagoger, og sykepleiere. Dette reflekteres også gjennom små fagmiljø ved de fem logopedutdanningene i Norge (UiO, UiB, NTNU, Nord, og UiT). Derfor er utdanningene ekstra avhengige av god styring og langsiktig strategi for opprettholdelse og videreutvikling av logopediske fagmiljø.

Denne uken mottok vi melding om at masterutdanningen i logopedi ved UiT gjenopptas fra høsten 2023. Dette er en stor seier for NLL og alle som vil trenge logopedtjenester i framtida. Denne saken har vist oss at samarbeid med brukerorganisasjoner, enkeltmedlemmer, politikere og media, er avgjørende for å oppnå resultater. Fagutvalget og Utdanningsgruppa i NLL har også gjort en stor innsats i dette arbeidet. Takk til alle som har bidratt!

Styret vil i samarbeid med brukerorganisasjonene sende innspill til statsbudsjettet 2024 og kreve at blant annet logopediutdanningen i Norge styrkes, at logoped skal bli en skal-tjeneste i hver kommune, og at logopeder må autoriseres og få en beskyttet tittel.

Høstkonferansen for styret, utvalg, råd og NTL ble gjennomført 22. oktober på Thon Hotel Arena på Lillestrøm. Her sto landsmøtevedtakene om fagforeningssaken, arkiv og fast konferansested på agendaen. I tillegg ble saker som tolkning av lovverk, forskrift og rundskriv for privatpraktiserende logopeder, etiske betraktninger rundt logopedisk praksis og logopediske tjenester til elever i skoletiden, diskutert.

Når det gjelder fagforeningssaken, så har arbeidsgruppen foreløpig kommet fram til at NLL bør blir en fagforening under en hovedsammenslutning. Dette gir oss mest autonomi og vi kan jobbe for medlemmer i alle sektorer. Samtidig krever det betydelig mer ressurser enn for eksempel å bli en faggruppe tilknyttet en fagforening. Vi har derfor startet arbeidet med å undersøke hva det vil kreve av oss å bli og drifte en fagforening. Gruppen jobber nå med å innhente erfaringer fra andre fagforeninger som har under 1000 medlemmer og/eller er stiftet etter 2005. Vi vil utarbeide en strategisk plan, og fortløpende informere medlemmene om det pågående arbeidet. Saken vil bli

drøftet med tillitsvalgte på mellomårskonferansen og vårkonferansen, før det blir en egen sak på landsmøtet i 2024.

Styret i NLL vedtok 22. april 2007 å donere NLLs arkiv til Riksarkivets privatarkivavdeling. Dette er for å kunne bevare lagets arkiv og historie for ettertiden på en trygg og sikker måte. Forrige gang styret leverte dokumenter til riksarkivet var i 2012. Det har vært vanskelig for valgkomiteen å finne medlemmer som ønsker å påta seg arkivarvervet. Styret har derfor i de to siste landsmøteperiodene hatt ansvaret for NLLs arkiv selv. Siden 2017 har NLLs arkiv befunnet seg i et leid lagerrom på Grünerløkka i Oslo. Nå er lageret sagt opp, og arkivet er flyttet hjem til leder. Styret har ryddet i arkivet, og fordelt dokumentene på arkivmateriale som skal til Riksarkivet og arkivmateriale som ifølge vedtektene til NLL skal oppbevares i nærarkivet. Resten har blitt makulert. Vi har kategorisert dokumentene i regionslag, styremøtereferat, protokoller, politiske innspill, media, brev, styrets dokumenter, utvalg, råd, utdanning, autorisasjon, Helfo, HOD, KD og Hdir. Tidsskriftene, småheftene, brosjyrene, Troll i ord og Norsk logopedlag ved tusenårsskiftet, er foreløpig lagret hos sekretær. Bevaringsverdig arkivmateriale fra 2018-2022 skal skannes inn, og dokumentene skal leveres til Riksarkivet. Fra og med landsmøtet i 2022 er arkivet til NLL digitalt i Styreweb. I løpet av høsten skal styret levere resten av det fysiske arkivet til Riksarkivet, og da er arkivet vårt oppdatert. Arkivmateriale fra de to siste landsmøteperiodene skal til enhver tid være tilgjengelig lokalt i styret, utvalgene og regionslagene.

For interesserte som ønsker å finne stoff som befinner seg i riksarkivet, så kan dere søke på arkivportalen.no, eller ta kontakt med Arkivverket. Gjelder det dokumenter i nærarkivet, kan dere ta kontakt med sekretær.

Styret har innhentet tilbud fra flere hoteller når det gjelder saken om fast landsmøtested. Vi har besluttet at vi vil prøve ut Thon Hotel Arena på Lillestrøm for arrangementene våre i de to kommende landsmøteperiodene. Hotellet ligger rett ved jernbanestasjonen og med kort vei til sentrale knutepunkter som Oslo S og Gardermoen. Ved å velge et fast tilholdssted for en periode, har vi større forhandlingsrom når det gjelder pris. I tillegg er hotellets beliggenhet en viktig faktor. På høstkonferansen kom det opp et forslag om å rullere mellom 2-3 faste steder i ulike landsdeler. Dette forslaget vil styret jobbe videre med.

Saken om private logopeders erfaring med den nye forskriften, gråsoner og tolkninger av regelverket ble lagt fram av Privat utvalg på høstkonferansen. Utvalget påpeker at det er viktig at privatpraktiserende logopeder er seg sitt ansvar bevisst om at de ikke skal bidra til å fortrenge kommunale logopedtilbud. Når et barn som trenger logopedhjelp går fra barnehage til skole, er det viktig at elevens rett til spesialundervisning utredes. En privatpraktiserende logoped kan ikke uten videre begynne å behandle barnet på folketrygdens regning i stedet for på kommunens regning. Når kommunen har gitt et tilbud i førskolealder, er det naturlig at kommunen gjør en ny vurdering når barnet begynner på skolen. Selv om det ikke er et vilkår at det er søkt til kommunen før det kan gis stønad etter folketrygdloven, ligger det for barn og ungdom som en klar forutsetning at rett til spesialundervisning etter opplæringsloven blir vurdert først. Når logopedhjelp gis som spesialundervisning blir det et tilbud i regi av skolen. Utvalget presiserte at logoped via Helfo ikke gir en rett til logoped, men en *rett til refusjon* av utgifter til logoped som har avtale med Helfo.

Privat utvalg la også fram den nye Veilederen for privatpraktiserende logopeder på høstkonferansen. Utvalget har gjort et grundig arbeid med å forenkle forskriften og rundskrivet på en pedagogisk måte for medlemmene våre. Veilederen viser til hvilke vilkår som må være på plass for at behandling hos privatpraktiserende logoped skal bli refundert av Helfo, og de viser også til eksempler på takstbruk som kan være til stor hjelp hvis logopeden er i tvil om hvordan enkelte takster skal brukes. Veilederen vil legges ut på hjemmesiden vår om kort tid. Veilederen ble presentert på konferansen for privatpraktiserende logopeder på Lillestrøm den 18. november.

Yrkesetisk råd gikk gjennom våre etiske retningslinjer, og minnet oss på at hver og én av oss har et ansvar for å sette oss inn i regelverket rundt logopediske tjenester, enten man jobber kommunalt eller privat. De løftet også fram utfordringer knyttet til privatpraktiserende logopeder som gir oppfølging til elever i skoletiden. Her er det viktig at logopedene er klar over hvilket lovverk de skal forholde seg til, og at de får til et godt samarbeid med laget rundt eleven. Vi anbefaler alle å sette seg inn i Veilederen Spesialundervisning, kap. 7.3 og Skolens ansvar for elever som har behov for helse- og omsorgstjenester i skoletiden, Regelverkstolkning fra Udir, kap. 4.

Noen av medlemmene våre har fått tilsendt noe som kalles «historiske fordringer». Etter at vi gikk over til nytt et regnskapsbyrå 1. januar 2022, har vi hatt en gjennomgang av utestående fordringer. Regnskapsbyrået har valgt å sende ut fordringer for inntil to år tilbake, i tråd med gjeldende lovverk. Vi takker medlemmene for forståelsen for dette.

Styret har endret noen av e-postadressene slik at de passer bedre med rollene til den enkelte. Dette gjelder for leder, nestleder, kasserer, sekretær og tidsskriftet. Se oppdateringer på hjemmesiden.

Til slutt; husk å melde ifra til kasserer når dere går fra studentmedlem til hovedmedlem, og fra hovedmedlem til pensjonistmedlem!

Styret takker for alt det gode logopediske arbeidet som gjøres i by og land, og ønsker alle våre medlemmer en fredelig og god førjulstid!

Med hilsen
Katrine Kvisgaard
Leder Norsk logopedlag

Vi sørger for at du kan
konsentrere deg om ditt
fagområde

ARKo er et elektronisk pasient-
journalprogram som er spesialtilpasset dine
behov for en trygg og effektiv journalføring

ARKo Lokalt

- ARKo journalprogram
- Kasse og statistikk
- Elektronisk oppgjør
- Prøv gratis i 1 mnd

Fra kr **260**/mnd inkl. mva

ARKo Online

- ARKo journalprogram
- Kasse og statistikk
- Prøv gratis i 1 mnd
- Elektronisk oppgjør
- ASP skylagring

Fra kr **560**/mnd inkl. mva

ARKo Helse

- ARKo journalprogram
- Kasse og statistikk
- Elektronisk oppgjør via Norsk Helsenett
- Meldingsutveksling
- Brukerstøtte

Fra kr **1190**/mnd inkl. mva

SMS-varslings

Unngå tapt arbeidsinntekt ved at pasienten
glemmer timen sin. Send timeinnkalling og
påminnelser til dine pasienter.

Kr **199**/mnd eller kr **1**/SMS inkl. mva

Mobil, PC, Mac og nettbrett - Fleksibelt

Med ARKo Online og Helse får du
tilgang til ARKo på flere typer
enheter, slik at du aldri blir låst til
kontoret.

Online -Sikkert

Dine data ligger trygt lagret på en
kryptert server som blir
sikkerhetskopiert daglig.

Support - Tilgjengelig

Vi er tilgjengelig for deg når du
trenger oss. Bestill brukerstøtte for
kr 170/mnd inkl. mva

Bestill i dag! (+47) 57 72 70 20 | firmapost@arko.no | arko.no

Eirik Tjervåg

jobber som logoped i Enhet for koordinering og rehabilitering i Bergen kommune. Han har mastergrader i logopedi og allmenn lingvistik fra Universitetet i Bergen.

E-post: eiriktjervag@gmail.com

Jan de Jong

er lingvist og jobber som førsteamanuensis ved Universitetet i Bergen. Før det jobbet han ved universitetet i Amsterdam. Som forsker har han fokusert på utviklingsmessige språkforstyrrelser, også i en flerspråklig sammenheng.

E-post: jan.jong@uib.no

IKKE-KANONISK LEDDSTILLING I NORSKE BARN SPRÅK

Sammendrag

Forskning på språkutviklingen hos svenske barn tyder på at visse syntaktiske strukturer tilegnes senere hos barn med DLD enn hos barn med typisk språkutvikling. I denne pilotstudien undersøker vi hvordan norske barn bruker to slike strukturer: (i) setninger med et topikalisert ikke-subjekt, som krever subjekt-verb-inversjon («V2-regelen»); (ii) leddsetninger som inneholder setningsadverbial. Dette er en observasjonsstudie med flerkasusdesign som inkluderer 36 typisk utviklede, enspråklige barn mellom to og syv år med norsk som morsmål.

Innledning

Omtrent 7–10 % av barn i barnehagealder har en språkvanske (Hollund-Møllerhaug, 2010; Norbury et al., 2016; Tomblin et al., 1997), og personer som vokser opp med språkvansker har oftere psykososiale vansker i barndommen og i tidlig voksen alder enn jevnaldrende med typisk språkutvikling (Botting et al., 2016; Clegg et al., 2005; Conti-Ramsden & Botting, 2008). Tidlig intervensjon kan gi barn med språkvansker bedre forutsetninger for å oppleve mestring blant annet på skolen og i sosiale sammenhenger (Carroll & Dockrell, 2012, s. 574–575). Det er derfor viktig å avdekke språkvansker tidlig. En forutsetning for å avdekke språkvansker, er kunnskap om hvordan språket utvikles hos barn med typisk språkutvikling.

Pilotprosjektet som denne studien er en del av, har til hensikt å finne ut mer om ulike sider av norske barns typiske språkutvikling. Konstruksjonene som er tema for denne studien, finnes både på norsk og svensk, og er ikke-kanoniske i begge språk. Felles for konstruksjonene er at de i studier med svenskspråklige barn viser seg å være mer utfordrende å bruke for barn med språkvansker enn for barn med typisk språkutvikling (bl.a. Hansson & Nettelbladt, 2006; Hansson et al., 2000). Det er ikke utenkelig at norskspråklige barn med språkvansker har tilsvarende utfordringer.

Den ene av disse konstruksjonene – inversjon i topikalisererte setninger (disse begrepene vil bli nærmere forklart) – er ventet å være tidlig utviklet og høyfrekvent selv i språkbruken til små barn (Westergaard, 2005, s. 231; s. 241), mens den andre – leddsetninger som inneholder setningsadverbial – er ventet å være forholdsvis sent utviklet og lavfrekvent hos små barn (Håkansson & Hansson, 2007, s. 155).

Kanonisk og ikke-kanonisk leddstilling

Norsk er et SVO-språk, som betyr at den nøytrale leddstillingen (*normalstrukturen*) i norske deklarativer helsetninger er subjekt-verbal-objekt (SVO) (NRG, s. 857). SVO er med andre ord den *kanoniske* leddstillingen i norske setninger (Hagen, 2003, s. 162). Norsk er også et *V2-språk*, som innebærer at norske deklarativer (fortellende) setninger, samt spørresetninger innledet av *hv*-ord, må overholde V2-regelen; det finitte verbet står i slike setninger alltid som ledd nummer to (f.eks. *Han spiste grøt i går*). Dersom et annet ledd enn subjektet (f.eks. et adverbial, som *i går*) plasseres først i setningen (dette kalles *topikalisering* av det aktuelle leddet), må verbet – for å havne på andre plass – stå umiddelbart etter dette leddet, etterfulgt av subjektet (*I går spiste han grøt*). Dette krever *inversjon* av verbet og subjektet – disse to leddene må bytte plass. Setninger hvor subjektet er

plassert etter verbet, avviker dermed fra den kanoniske SVO-leddstillingen. Derfor kalles leddstillingen i setninger innledet av et annet ledd enn subjektet *ikke-kanonisk*. Setninger med ikke-kanonisk leddstilling er kognitivt mer krevende både å produsere og oppfatte enn setninger med kanonisk leddstilling (Lidzba et al., 2013; Lukic et al., 2021; Rösler et al., 1998; Yano & Koizumi, 2018).

Innen lingvistikken er det vanlig å bruke begrepet *kanonisk* om den umarkerte, eller nøytrale, leddstillingen i deklarativer helsetninger (Ambridge & Lieven, 2011, s. 269). I denne artikkelen bruker vi begrepet *kanonisk* også om plasseringen av setningsadverbialet like etter det finitte verbet, slik det er plassert i deklarativer helsetninger. Begrepet *ikke-kanonisk* brukes med det slik Hagen (2000, s. 265) gjør det, om «systematiske avvik fra [den kanoniske] leddfølgen». *Ikke-kanonisk* brukes her altså om en leddstilling som er en annen enn den kanoniske, og som ikke er målspråksavvikende.

Norske setningsadverbialer (adverbialer som modifierer hele setningen – for eksempel *ikke*, *jo*, *vel*, *derfor*) har sin faste (kanoniske) plass rett etter det finitte verbet i norske helsetninger (Faarlund et al., 1997, s. 880)ⁱ (f.eks. *Han liker ikke grøt*). I leddsetninger, for eksempel relativsetninger, skal setningsadverbialer stå rett *foran* det finitte verbet (NRG, s. 890) (f.eks. *Her er han som ikke liker grøt*). Fordi leddstillingen i slike tilfeller er en annen i leddsetninger enn i helsetninger, regner vi altså i denne artikkelen også leddstillingen i leddsetninger som inneholder setningsadverbial som ikke-kanonisk.

I denne artikkelen presenteres flere studier som involverer svenskpråklige barn. Svensk er i likhet med norsk både et SVO-språk og et V2-språk (Bentzen, 2014, s. 27), og i svensk gjelder de samme reglene for plassering av setningsadverbialer i hel- og leddsetninger som i norsk (Holmes & Hinchliffe, 2013, s. 555). Derfor er det i denne sammenhengen også verdt å se på studier av språkutviklingen hos svenske barn.

Barn med typisk språkutvikling

Generelt finnes det få studier om den syntaktiske utviklingen hos norske barn. Det er likevel indikasjoner på at V2-regelen som regel overholdes helt fra de begynner å produsere flerordsyrtringer mot slutten av andre leveår. I Westergaards (2005) flerkasusstudie om leddstilling i barnespråk, basert på opptak av spontantale under lek (totalt 43 981 yrtringer), hadde alle de tre barna som deltok i studien (ca. 1;9–2;11) begynt å produsere helsetninger ved studiens start (Westergaard, 2005, s. 231; s. 241). I løpet av de første ti lydopptakene (ca. 1;9–2;4) produserte barna mellom 142 og 354 yrtringer med et topikalisert ikke-subjekt, og verbet var feilplassert (på tredje plass) i 1,7–8,2 % av disse (s. 231, 241). Simonsen (1983) fant i sin kasusstudie om syntaks i barnespråk, basert på fire timer med spontantale, at barnet (4;9–5;1) hadde en talespråkssyntaks nær den man finner hos voksne, med passivkonstruksjoner som et mulig unntak (s. 27, 164). Studien som danner grunnlaget for screeningskjemaet N-LARSP (Ribu et al., 2019) er basert på spontantale fra barn i syv ulike aldersgrupper, hver med 8–13 barn. Denne studien bruker nye opptak fra 16 barn, samt materiale fra totalt seks barn fra to tidligere studier (Anderssen, 2005; Simonsen, 1990). Her fant man at noen av barna brukte setninger innledet av ikke-subjekt (adverbial og hv-ord) før 2;6, og at mer enn halvparten av barna brukte slike setninger i alderen 2;6–3;0. Det var også i denne alderen over halvparten av barna begynte å bruke leddsetninger (relativsetninger) (Ribu et al., 2019, s. 19–22).

Tidligere studier tyder på at unge norskspråklige barn sjelden bruker leddsetninger med setningsadverbial, og at de forholdsvis ofte plasserer dette setningsadverbialet som om det står i en helsetning: Westergaard og Bentzen (2007) fant i en utvidet utgave av korpuset som Westergaard (2005) brukte, med tre små barn (1;9–3;3), 13 tilfeller av setningsadverbialet *ikke* i en analyserbar leddsetning, hvorav fire var plassert feil (s. 278). I Løvers (2015) observasjonsstudie, basert på N-LARSP-materialet, var

Frøydis Morken er logoped og jobber som førsteamanuensis ved logopedprogrammet ved Institutt for biologisk og medisinsk psykologi, Universitetet i Bergen.

E-post: froydis.morken@uib.no

det tre av åtte barn i den eldste aldersgruppen (4;6–5;6) som plasserte slike setningsadverbialer riktig (s. 84). I en studie av Ringstad og Kush (2021) ble barna i de to eksperimentgruppene (3;0–4;11, N = 33 og 6;0–7;3, N = 15) stilt spørsmål som trigget leddsetninger med setningsadverbial. De yngre barna plasserte setningsadverbialet *ikke* feil i 20 % av relativsetningene (*som*-setninger), mens de eldre barna ikke gjorde noen slike feil. Tilsvarende leddstillingsfeil i utfyllingssetninger (*at*-setninger) ble gjort av 12 av de 19 yngre barna og to av de 12 eldre (s. 421–423).

De typisk utviklede, svenskspråklige barna i studien til Håkansson og Dooley Collberg (1994) hadde utfordringer med riktig plassering av setningsadverbialet *inte* i leddsetninger da disse kom i bruk i alderen 2;6–3;2.

Barn med språkvansker

Enda færre er studiene om utviklingen av ikke-kanonisk leddstilling hos norske barn med *utviklingsmessige språkforstyrrelser* (*Developmental Language Disorder* (DLD)) (Bishop et al., 2017; Kristoffersen et al., 2021)ⁱⁱ. Håkansson et al. (2022) har funnet flere ulike typer syntaktiske fenomener som synes å være mer problematiske for norskspråklige barn med DLD enn jevnaldrende med typisk språkutvikling, blant annet subjekt-verb-inversjon og plassering av setningsadverbialer i leddsetninger.

Det finnes flere studier som undersøker utviklingen av ikke-kanonisk leddstilling hos svenskspråklige barn med DLD, og det er særlig to typer konstruksjoner som synes å være problematiske for disse barna, sammenlignet med barn med typisk språkutvikling (Hansson & Nettelbladt, 1995, s. 593): (i) manglende inversjon av subjektet og verbet der dette kreves. I deklorative setninger blir verbet oftere plassert på tredje plass av barn med DLD (4;11–8;4) enn av yngre barn med typisk språkutvikling (2;0–3;4) (f.eks. **sen jag fick en kompis där* – gutt med DLD, 5;11)ⁱⁱⁱ (Håkansson & Nettelbladt, 1996, s. 143). En slik plassering av verbet er målspråksavvikende. Hansson og Nettelbladt (2006, s. 380) fant tilsvarende forhold mellom barn med DLD (4;3–5;7) og barn med typisk språkutvikling (2;1–3;7) når det gjelder *hv*-spørsmål, som også krever inversjon. I tillegg synes barn med språkvansker å unngå å bruke deklorative setninger som innledes av ikke-subjekt, og som dermed krever inversjon. Barna med DLD (4;11–8;4) i studien til Håkansson og Nettelbladt (1996) produserer en lavere andel slike setninger (4–12 %) enn yngre barn (2;0–3;0) med typisk språkutvikling (18–47 %) (s. 144).

(ii) plassering av negasjonen *inte* foran det finitte verbet i helsetninger. Svenskspråklige barn med DLD plasserer negasjonen *inte* på flere ulike steder i helsetninger, og når den plasseres feil, havner den som regel på plassen foran det finitte verbet (f.eks. **inte kan stå*) (Hansson et al., 2000, s. 857–858; Håkansson & Hansson, 2007b, s. 181). I studien til Hansson et al. (2000, s. 857–858) plasserte barna med DLD (4;3–5;7) *inte* feil i 10 % av setningene som ble innledet av ikke-subjekt, og 4,3 % av setningene som ble innledet av subjekt. Barna i de to kontrollgruppene, matchet for alder (4;3–5;7) og gjennomsnittlig yringslengde (MLU) (2;1–3;7), gjorde nesten ingen slike feil.

Plassering av setningsadverbial i leddsetninger har vist seg å være krevende for norske barn med DLD: I en studie som bl.a. involverer setningsrepetisjon, lot Håkansson et al. (2022) 19 barn med DLD (7;5–13;0) og 19 barn med typisk språkutvikling matchet for alder, repetere bl.a. følgende setning, med en relativsetning som inneholder setningsadverbialet *bare* (fra deltesten *Repetisjon av setninger i CELF-IV* (Semel et al., 2003)): *Hunden Peik, som bare er en liten valp, liker å leke med den store blå ballen sin*. Det var ved repetisjon av denne setningen forskjellen var størst mellom barna med typisk språkutvikling og barna med DLD: 16 av barna med typisk språkutvikling og to av barna med DLD klarte å gjenta leddsetningen *som bare er en liten valp* med riktig leddstilling (Håkansson et al., 2022). Denne leddsetningen var vanskeligere for barna med DLD å gjenta enn to relativsetninger som ikke inneholdt setningsadverbial. Ofte repeterte barna med DLD informasjonen i *som bare er en liten valp*, men ikke i form av en relativsetning.

Studiene som er nevnt i de foregående avsnittene, tar for seg språkutviklingen hos barn med DLD. Denne studien dreier seg om språkproduksjonen hos barn med typisk språkutvikling, og vil ikke kunne si noe om språkutviklingen hos barn med DLD. Likevel kan typisk utvikling av konstruksjonene som behandles her – setninger som krever inversjon og leddsetninger med setningsadverbial – være relevant for DLD-forskningen, da disse og relaterte konstruksjoner synes å være vanskelige å bruke for svensk-språklige, og kanskje norskspråklige, barn med DLD (Håkansson & Hansson, 2000; Håkansson et al., 2022). Resultatene fra denne studien kan antyde om visse konstruksjoner tilegnes sent. Hvis sent tilegnede konstruksjoner også er vanskeligere å tilegne seg for barn med DLD, kan kunnskap om den typiske utviklingen av dem være verdifull i utviklingen av diagnostiseringsverktøy for DLD.

Hensikt og problemstillinger

Denne pilotstudien vil undersøke to sider av norske barns språkbruk, med utgangspunkt i følgende hypoteser, som er basert på tidligere forskning på språket til norske og svenske barn med og uten DLD: (H1) *Yngre barn (< 4;6) bryter V2-regelen i ikke-kanoniske setninger oftere enn eldre barn (> 4;6)*; (H2) *Yngre barn (< 4;6) plasserer setningsadverbialer i leddsetningen som om det stod i en helsetning*. Studien er kvantitativ i den forstand at hypotesene bruker kvantitative mål, men den begrensede mengden data gjør en blandet tilnærming (kvantitativ og kvalitativ) til resultatene nødvendig.

Metode

Forskningsdesign

Denne studien har som mål å utforske fenomener i barns språk som det er grunn til å vente at forekommer sjelden – brudd på V2-regelen og setningsadverbialer i leddsetninger. Dette, sammen med det faktum at materialet som studien baserer seg på, består av forholdsvis korte samtaler med barn, gjør at det er lite trolig at dataene vil være tilstrekkelig omfattende til en ren, kvantitativ studie. Derfor har denne studien et flerkasusdesign (Yin, 2018, s. 54), hvor språkbruken hos flere barn vil sammenlignes ved bruk av både kvantitative og kvalitative tilnærminger. Et slikt design er godt egnet til en pilotstudie som denne, hvor målet er å få oversikt over et lite utforsket studieområde (Kumar, 2019, s. 28).

Utvalg

Materialet som brukes i denne studien, er samlet inn til et pilotprosjekt om norske barns språkutvikling. Deltakerne kommer fra tre barnehager og én skole i Bergen. Inklusjonskriteriene er alder mellom 2;0 og 7;0 år og norsk som morsmål. Eksklusjonskriteriene er tospråklighet, hørselsvansker, mistanke om språkvansker, samt andre biomedisinske tilstander som kan påvirke språkutviklingen.

Denne studien inkluderer 36 barn fordelt på 10 grupper basert på alder, med intervaller på seks måneder (2;0–2;5, 2;6–2;11 etc.), slik det blir gjort i N-LARSP-studiene (bl.a.

Ribu et al., 2019). Fordi antallet barn i de yngste aldersgruppene er begrenset i det tilgjengelige materialet, er det kun to barn i hver av de to yngste gruppene. De øvrige har fire barn.

Innsamling og analyse

Både innsamlingen og transkripsjonen av talematerialet som denne studien baserer seg på, ble gjennomført av ni studenter. Samtalene med barna, de fleste på 20–35 minutter (Vedlegg 1), ble gjennomført i et egnet rom på skolen eller i barnehagen hvor barnet gikk. Lyden av samtalene ble spilt inn med en digital lydopptaker (Zoom H4n Pro), til WAV-filer med 44 KHz oppløsning. Til stede i rommet var en testleder som samtalte og lekte med barnet, og en observatør som noterte hendelser underveis i samtalen som kunne påvirke barnets språkproduksjon. Dersom barnet ønsket det, kunne en voksen som hun eller han kjente godt og var trygg på, også være til stede under opptaket. For å stimulere barna til å snakke, ble det brukt elisiteringsmateriale i form av bøker og leker. For å sikre anonymitet, ble hvert barn tildelt et ID-nummer, og personer, dyr og steder som ble navngitt av barnet ble anonymisert.

Elisiteringsmaterialet som ble brukt under samtalene med alle barna var myldrebildeboken *Se og si* (Grossmann, 2005), med bilder av flere ulike spennende omgivelser og hendelser som barnet og testlederen kan snakke om. I tillegg ble det brukt bilder fra språklydtesten *Norsk fonemtest*, som i dette pilotprosjektet ble brukt for delstudier som kartlegger barnas språklydutvikling.

Under samtalene med de yngste barna (< 4;0) brukte man i tillegg *Farm in a tin*, en eske med figurer av dyr, personer og gjenstander fra bondegården. Med de eldste barna (> 4;0) brukte man boken *Frog, where are you?* (Mayer, 2003), med en billedfortelling som testlederen blar gjennom og leser for barnet, før barnet gjenforteller historien med støtte fra bildene. Barna som var mellom 4;0 og 5;11 fikk også leke med et *Playmobil*-hus. Tiden som ble brukt med hver aktivitet, samt rekkefølgen aktivitetene ble gjennomført i, varierte i noen grad etter barnets engasjement for de ulike aktivitetene.

Tabell 1

Deltakere.

	2;0–2;5	2;6–2;11	3;0–3;5	3;6–3;11	4;0–4;5	4;6–4;11	5;0–5;5	5;6–5;11	6;0–6;5	6;6–6;11	Totalt
Jenter	1	2	3	2	2	0	2	2	2	2	18
Gutter	1	0	1	2	2	4	2	2	2	2	18
Totalt	2	2	4	4	4	4	4	4	4	4	36

Elisiteringsmaterialet ble valgt for å få barna til å produsere mest mulig spontan tale. Med andre ord er ikke prosedyren tilpasset denne studien spesielt. Likevel er det deler av prosedyren – særlig *Frog where are you?*-sekvensen som innebærer gjenfortelling av en historie – som kan øke sannsynligheten for at barna produserer mer syntaktisk avanserte setninger (Merritt & Liles, 1987).

I etterkant ble intervjuene transkribert ortografisk, men talenært, og kodet etter SALT-konvensjonene (Miller et al., 2015). Transkripsjonene er gjort av de ni studentene som gjennomførte opptakene. Hver transkripsjon ble først skrevet av én student, og så kontrollert av en annen, hvorpå eventuelle uenigheter om transkripsjonen ble oppklart de to studentene imellom. Transkripsjonene av barna i underutvalget til denne studien har førsteforfatter gjennomgått en tredje gang samtidig som han hørte på lydopptakene. Dette ble gjort for å sikre at ingenting som er relevant for denne studien, gikk tapt under transkripsjonen. Under gjennomgangen ble også noen små, men relevante skrivefeil rettet.

Transkripsjonene fra samtale med hvert av de 36 barna i underutvalget ble så markert med koder laget spesielt for denne studien i SALT-programvaren. Kodesettet ble utformet for å gi et bredt bilde av barnas produksjon av ikke-kanoniske syntaktiske strukturer. Uanalyserbare ytringer, slik de er definert i Crystal et al. (1989), fikk en egen kode. Det var 764 ytringer (29,3 % av alle barnas ytringer) som fikk denne koden. Disse ble ikke brukt videre i analysen.

Resultater

I det følgende presenteres forekomsten av både setninger med ikke-kanonisk leddstilling (helsetninger innledet av ikke-subjekt og leddsetninger som inneholder setningsadverbial), og deres kanoniske motstykker (helsetninger innledet av subjekt, og helsetninger som inneholder setningsadverbial).

V2-setninger

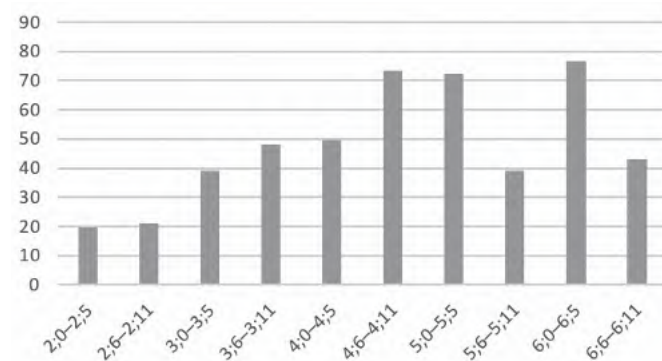
I denne artikkelen bruker vi fellesbetegnelsen *V2-setninger* om helsetninger som omfattes av V2-regelen. På norsk gjelder V2-regelen som nevnt i deklarativer setninger (NRG, s. 859) og i *hv*-spørsmål (NRG s. 859). En V2-setning er med andre ord enten en deklarativ setning eller et *hv*-spørsmål..

Barna produserte totalt 1847 V2-setninger. Figur 1 viser hvor mange V2-setninger som i gjennomsnitt ble produsert

av hvert barn i hver av aldersgruppene. Det enkelte barnet produserte mellom åtte (j, 2;4) og 101 (g, 6;5) V2-setninger.

Figur 1

Gjennomsnittlig antall V2-setninger produsert av barna i hver aldersgruppe.

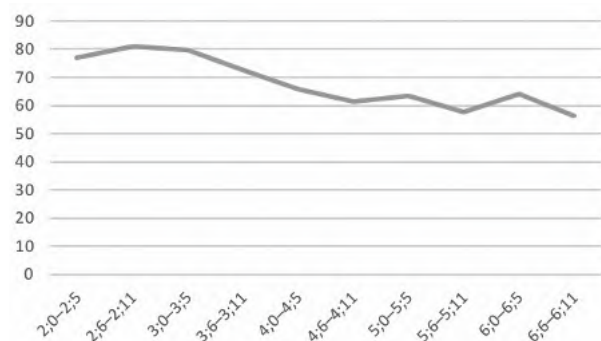
De fleste av V2-setningene er innledet av subjekt (65,1 %) – disse har kanonisk leddstilling –, etterfulgt av setninger innledet av adverbial (29 %), *hv*-ord (4,1 %), objekt (1,6 %) og del av et ledd (0,2 %), som vist i eksempel (1)–(5).

- (1) *Mamma har kjørt fly.* (j, 3;4) (subjekt først – 1203 setninger)
- (2) *Der e det en båt.* (j, 3;5) (adverbial først – 535 setninger)
- (3) *Ka heter frosken?* (g, 5;6) (*hv*-ord først – 76 setninger)
- (4) *En bukett må vi ha.* (g, 4;0) (objekt først – 29 setninger)
- (5) *En ønskestjerne tror jeg det er.* (g, 4;8) (del av et ledd først (her: objekt i en leddsetning) – 4 setninger)

Som vi ser av Figur 2, er andelen setninger innledet av subjekt (kanonisk leddstilling – totalt 644 setninger), høyere hos de yngre barna enn hos de eldre.

Figur 2

Gjennomsnittlig andel V2-setninger innledet av subjekt produsert av barna i de ulike aldersgruppene.

Foruten setningene som må overholde V2-regelen, forekom 21 deklarativer innledet av *kanskje*. I setninger innledet av *kanskje* kan verbet plasseres på andre eller tredje plass (NRG, s. 814). I samtlige av de 21 *kanskje*-først-setningene barna produserte, stod verbet på tredje plass, som i (6).

(6) *Kanskje han stjelte fra de.* (g, 6;3)

Setninger innledet av *kanskje* er ikke omfattet av begrepet V2-setninger, da det finitte verbet i slike setninger også kan plasseres på tredje plass (NRG, s. 814).

Brudd på V2-regelen

Blant de 1847 V2-setningene som ble produsert, ble V2-regelen brutt i ni tilfeller, av fem barn. I samtlige tilfeller ble verbet plassert på tredje plass. Av plasshensyn er det kun disse fem barna som er presentert i Tabell 2.

Tabell 2

Antall brudd på V2-regelen.

	j, 2;9	j, 3;10	g, 4;6	j, 5;8	j, 6;0
S1	0/14	0/51	0/40	0/19	1/46
X1	1/6	1/15	1/26	3/20	2/15

Note. S1 = setninger innledet av subjekt; X1 = setninger innledet av ikke-subjekt

Barna som bryter V2-regelen er nokså jevnt spredt utover aldersgruppene, og i absolutte tall synes de eldre barna å gjøre flere feil enn de yngre. Eksempel (7) viser det ene tilfellet av brudd på V2-regelen i en setning innledet av subjekt – her står verbet (*vil*) på tredje plass. Eksempel (8)–(15) viser bruddene i setninger innledet av ikke-subjekt.^{iv}

(7) **Han kanskje vil ha en.* (j, 6;0)

Mål: *Han vil kanskje ha en.*

(8) *?Men faktisk (em) hønene tunne rømme.* (j, 3;10)

Mål: *Men faktisk kunne hønene rømme.*

(9) *?Og så gutten fant et hull.* (j, 5;8)

Mål: *Og så fant gutten et hull.*

Tabell 3

Antall forekomster av SA til høyre og venstre for det finitte verbet i en helsetning.

	2;0–2;5	2;6–2;11	3;0–3;5	3;6–3;11	4;0–4;5	4;6–4;11	5;0–5;5	5;6–5;11	6;0–6;5	6;6–6;11	Totalt
Høyre	0	3	18	31	24	28	32	17	60	20	233
Venstre	0	0	0	2	1	1	1	0	2	0	7
Andel venstre	–	0 %	0 %	6 %	4 %	3 %	3 %	0 %	3 %	0 %	3 %

(10) *?Og (då) (mm) då gutten han ropte.* (j, 5;8)

Mål: *Og då ropte gutten.* / (...) *Gutten han ropte.*

(11) *?Og så hunden løp fordi kom det masse biar.* (j, 5;8)

Mål: *Og så løp hunden ...*

(12) *?Og og så hunden (og) og de lette oppi støvelen og glasset.* (j, 6;0)

Mål: *Og så lette hunden og de ...*

(13) *?Og så hjorten han løp med de.* (j, 6;0)

Mål: *Og så løp hjorten med de.* / (...) *Hjorten han løp med de.*

(14) **Og så hva det e for noe?* (j, 2;9)

Mål: (...) *Hva e det for noe?*

(15) **(Oi) og så der han klatrer ut av vinduet.* (g, 4;6)

Mål: (...) *Der klatrer han ut av vinduet.*

Alle barna medregnet, er andelen setninger innledet av subjekt som realiseres med brudd på V2-regelen 0,08 % (1 av 1203 – eksempel (7)). Tilsvarende andel for setninger innledet av ikke-subjekt er 1,24 % (8 av 644). Samtlige av disse bruddene skjer i setninger innledet av adverbial.

Plassering av setningsadverbial

De mest frekvente setningsadverbialene (heretter «SA») som ble brukt (i hel- og leddsetninger samlet) var *ikke* (157 forekomster), *jo* (24), *bare* (23), *også* (8), *faktisk* (8) og *egentlig* (7).

I det følgende presenteres det totale antallet forekomster av SA innenfor de ulike aldersgruppene, først i helsetninger, så i leddsetninger. Deretter følger en nærmere presentasjon av fordelingen av riktig/feil plassering av SA i leddsetninger hos barna som bruker slike.

SA i helsetninger

Av 240 forekomster av SA i helsetninger, er syv plassert feil (Tabell 3).

Feilplasserte SA i helsetninger kan deles inn i fire typer: (i) to ganger ble SA plassert til venstre for et finitt verb (**Det*

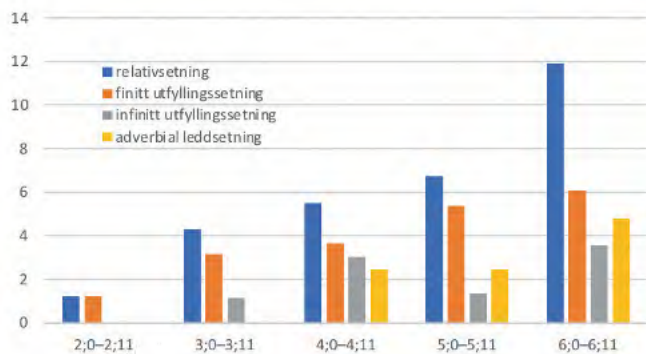
ikke var en frosk (g, 5;1); **Han kanskje vil ha en* (j, 6;0)) (NRG, s. 814); (ii) to ganger ble SA plassert til høyre for et infinitt hovedverb (**Eg har vært ikke heri før* (j, 3;6); **De må jo ha ikke noe glass* (g, 4;8)) (NRG, s. 814); (iii) to ganger ble SA plassert til venstre for et trykksvakt pronomen (**Egentlig så regner ikke det* (j, 3;10); **De fant ikke han* ((g, 6;3)) (Hagen, 2000, s. 280; Husby, 2007, s. 107)^v; (iv) én gang ble et (trykksvakt) SA plassert til høyre for et påpekende pronomen (**Den var det isse* (g, 4;1))^{vi} (NRG, s. 808).

Setningsadverbial i leddsetninger

Barna produserte totalt 301 innføyde leddsetninger av 4 typer: 130 relativsetninger (f.eks. *Der er noen som fanget krabbar* (j, 4;3)), 83 finitte utfyllingssetninger (*For da krør de at de e fiskar* (j, 3;10)), 42 infinitte utfyllingssetninger (*Han skal prøve å få tak i båten sin* (g, 5;6)) og 46 adverbiale leddsetninger (*Han løp fordi de kom* (g, 5;1)). Av det totale antallet helsetninger inneholdt 16,3 % én eller flere slike leddsetninger. Figur 3 viser hvor ofte ulike typer leddsetninger forekommer i ulike aldre.

Figur 3

Forekomst av ulike typer leddsetninger i parvise aldersgrupper. Antall per hundre helsetninger.

Totalt 18 av leddsetningene inneholder et SA, og fem av disse er plassert feil – samtlige er plassert til høyre for det finitte verbet, som om det stod i en helsetning. Ved ett tilfel-

le ble SA plassert til venstre for subjektet: *De ser jo at ikke frosken e der* (g, 5;6). Dette var det eneste tilfellet av en slik alternativ plassering (NRG, s. 890) av SA i leddsetninger.

En tendens som kan leses av Tabell 4, er at barna i den yngre halvdel av aldersgruppene både plasserer SA postverbalt oftere, og preverbalt sjeldnere, enn barna i den eldre halvdel av aldersgruppene.

Typer leddsetninger

I det følgende presenteres samtlige av leddsetningene hvor SA var plassert feil – én relativsetning (16), to finitte utfyllingssetninger ((17) og (18)) og to adverbiale leddsetninger ((19) og (20)). En av disse leddsetningene (17) er innføyd i en annen leddsetning (9). Det er verdt å merke seg at *ikke* er SA i alle disse leddsetningene, og at det finitte verbet i leddsetningene er bøyninger av samme leksem i (17) og (19) (*være*) og i (18) og (20) (*skulle*).

- (16) **[Navn] var det som sa ikke at svart var ikke en farge.* (j, 2;11)
Mål: *Navn var det som ikke sa at ...*
- (17) **[Navn] var det som sa ikke at svart var ikke en farge.* (j, 2;11)
Mål: ... at svart *ikke var* en farge.
- (18) **Hon liksom (eh) glømt at hon skulle ikke gå ut av tårnet.* (j, 3;10)^{vii}
Mål: *Hon liksom (eh) glømt at hon ikke skulle gå ut av tårnet.*
- (19) **Når det ikke snø ute.* (j, 3;10)^{viii}
Mål: *Når det ikke e snø ute.*
- (20) **(Ford*) Så han skal ikke dette uti.* (g, 4;8)^{ix}
Mål: *(Ford*) Så han ikke skal dette uti.*

Diskusjon

V2-regelen overholdes ofte og brytes sjelden i alle aldersgrupper. Det ingen forskjell mellom aldersgruppene på dette området, noe som svekker H1 – *Yngre barn (< 4;6) bryter V2-regelen i ikke-kanoniske setninger oftere enn eldre barn (> 4;6)*. Setningsadverbialer brukes sjelden i leddsetninger,

Tabell 4

Antall forekomster SA til venstre og høyre for det finitte verbet i en leddsetning.

	2;0-2;5	2;6-2;11	3;0-3;5	3;6-3;11	4;0-4;5	4;6-4;11	5;0-5;5	5;6-5;11	6;0-6;5	6;6-6;11	Totalt
Venstre	0	0	0	5	0	1	1	2	3	1	13
Høyre	0	2	0	2	0	1	0	0	0	0	5
Andel	–	100 %	–	29 %	–	50 %	0 %	0 %	0 %	0 %	28 %
høyre											

og det er kun de yngre barna (< 5;0) som plasserer disse feil. Dette gir en viss støtte til H2.

V2-regelen

I Figur 1 kunne vi se det totale antallet V2-setninger produsert av barna i hver aldersgruppe. Denne figuren er presentert for å vise at mengden data som ligger til grunn for analysene tilknyttet H1, er ulik for ulike aldersgrupper. Figuren gir også et bilde av at ytringene til barna blir mer komplekse med alderen.

Uklare brudd på V2-regelen

Som vi så i Tabell 1, blir de fleste av bruddene på V2-regelen (7 av 9) gjort av barna i aldersgruppene fra 4;6 til 6;11. Dette går imot hypotesen, som sier at de yngre barna (< 4;6) gjør flere slike feil enn de eldre barna (> 4;6). En mulig forklaring på dette kan ligge i at de eldre barna produserer flere V2-setninger enn de yngre barna (Figur 1). De eldre barna deltok også i flere aktiviteter som gjør det naturlig å bruke helsetninger (ofte med inversjon), som gjenfortellingen av historien i *Frog, where are you?* (Frog-historien). Seks av de 7 V2-feilene som ble gjort av de eldre barna, ble gjort nettopp under gjenfortellingen av Frog-historien:

(21) ?Og så hjorten han løp med de. (j, 6;0)

(22) ?Og så [p] gutten fant et hull. (j, 5;8)

Mange av setningene som brukes under gjenfortellingen av Frog-historien innledes av (Og) så. Ordet så er et adverbial, og det finitte verbet skal etter V2-regelen følge umiddelbart etter, noe det gjør i de aller fleste av barnas ytringer. Men i disse eksemplene er andre plass i setningen opptatt av et subjekt (*hjorten* og *gutten*). Spørsmålsteget markerer som nevnt *mulige* feil, som her betyr at (i) den tilsynelatende feilen i en slik leddsetning kan være et tilfelle av omformulering – dette virker mer sannsynlig der barnet tar en kort pause (markert med [p] i eksempel (15)), eller (ii) det kan hende at Og så brukes av barnet ikke som en del av setningen, men som et strukturerende element for å skille mellom ulike hendelser i historien.

Noe som taler imot (ii), er at barna som gjør disse mulige feilene, ofte følger V2-regelen når de andre steder i Frog-historien innleder setninger med *Og så*. Bl.a. produserer 5b.2 – som er det barnet som gjør flest av disse mulige feilene – følgende setninger under gjenfortellingen: *Og så sprettet den av gårde*; *Og så kom hunden og ropte*. Her fungerer *så* i *Og så* som et topikalisert adverbial, etterfulgt av det

finitte verbet (sprettet og kom). Dette taler for at i hvert fall dette barnet oppfatter det innledende *Og så* som en del av setningen.

Klare brudd på V2-regelen

Felles for de klare og uklare bruddene på V2-regelen, er at verbet i den lineære talestrømmen til barnet havner på tredje plass. Som nevnt er det i mange tilfeller ikke mulig å si med sikkerhet hvorvidt en slik plassering av verbet skyldes et faktisk brudd på V2-regelen, eller om barnet i slike tilfeller omformulerer. Som vi har sett, er det to tilfeller hvor det er særlig grunn til å mistenke at V2-feilen egentlig er en omformulering: (i) i setninger produsert under gjenfortellingen av Frog-historien, innledet av *Og så*, og (ii) i setninger hvor barnet tar en kort pause etter det innledende adverbialet.

I materialet finnes det tre tilfeller av brudd på V2-regelen, som vanskelig kan forklares med omformulering – ett i en setning innledet av subjekt ((23)), og to i setninger innledet av ikke-subjekt ((24) og (25)). I disse eksemplene er ledde-nes plassering frem til verbet angitt med senket skrift.

(23) *Han₁ kanskje₂ vil₃ ha en. (j, 6;0)

(24) *Og så₁ hva₂ det₃ e₄ for noe? (j, 2;9)

(25) *(O_i) Og så₁ der₂ han₃ klatrer₄ ut av vinduet. (g, 4;6)

Setningene i (24) og (25) innledes, i likhet med flere av tvilstilfellene, av *Og så*, men også om man går ut fra at barnet omformulerer etter *Og så*, er disse brudd på V2-regelen: *(Og så) hva₁ det₂ e₃ ...; *(Og så) der₁ han₂ klatrer₃

Resultatene tyder på at barn i alderen to til syv år svært sjelden bryter V2-regelen, både når det er subjekt og ikke-subjekt som innleder setningen. Avhengig av om tvilstilfellene tolkes som faktiske feil eller omformuleringer, er det henholdsvis 31 eller 33 av de 36 barna som ikke gjør noen slike feil, og feilene er forholdsvis lavfrekvente hos barna som gjør dem. En lav feilfrekvens her er ikke overraskende, gitt at barna i Westergaards studie (2005) for det meste fulgte V2-regelen fra ca. 1;9.

Andel setninger innledet av subjekt

Andelen setninger som er innledet av subjekt er, som vi kan se i Figur 2, høyere i talespråket til barna i to-treårsalderen (ca. 80 %) enn hos barna i fem-seksårsalderen (ca. 60 %). Det synes med andre ord som at yngre barn har en tendens til å innlede setninger med subjekt oftere enn eldre barn (Figur 2). Setninger som innledes av ikke-subjekt krever

subjekt-verb-inversjon, og kan derfor være mer krevende å bruke enn setninger innledet av subjekt. I studien til Håkansson og Nettelbladt (1996) brukte barna med DLD (4;11–5;11) setninger som krever inversjon, men de gjorde dette langt sjeldnere enn barna med typisk språkutvikling (2;0–2;5) – det kan virke som om barna med DLD unngikk slike strukturer (s. 143).

V2-regelen – oppsummering

Hypotese 1 var at *Yngre barn (< 4;6) bryter V2-regelen i ikke-kanoniske setninger oftere enn eldre barn (> 4;6)*, noe det ikke er funnet støtte for i denne studien. Likevel er det resultater her som gjør det aktuelt å studere bruken av V2-setninger i en senere studie: Som vi kan se i Figur 2, er andelen setninger som er innledet av subjekt, høyere hos yngre barn (ca. 80 %) enn hos eldre barn (ca. 60 %). Dette kan tyde på at forskjellen i kompleksitet mellom disse setningene kan ha en viss innvirkning på hvilken konstruksjon barnet velger å bruke. Et lignende forhold ble funnet mellom andelen subjekt først-setninger i språkbruken til svenskspråklige barn med DLD (4;11–5;11, 90 %) og den MLU-matchede kontrollgruppen (2;0–2;5, 64 %) (Håkansson & Nettelbladt, 1996, s. 146). Så vidt vi vet er dette ikke tidligere redegjort for når det gjelder norske barn. Det er tilsynelatende en forskjell i andelen subjekt-først-setninger mellom yngre og eldre barn, men også mellom typisk utviklede barn og barn med DLD. Derfor kan det være verdt å undersøke den typiske utviklingen av subjekt-først-setninger i fremtidige studier med større utvalg.

Plassering av setningsadverbial

Som vi ser av Tabell 2, er det en lav andel SA som har avvikende plassering i helsetninger (3 %). Tendensen synes å være at aldersgruppene hvor det produseres mange SA, også er aldersgruppene hvor avvikene forekommer: Det finnes ingen slike avvik i gruppene hvor det produseres 20 eller færre SA i helsetninger (2;6–2;11, 3;0–3;5, 5;6–5;11 og 6;6–6;11), og minst ett slikt avvik i gruppene hvor det produseres flere enn 20 SA (3;6–3;11, 4;0–4;5, 4;6–4;11, 5;0–5;5 og 6;0–6;5). Tallene er lave, men tendensen er at det er små forskjeller mellom aldersgruppene.

Andelen av barnas setninger som inneholder en leddsetning, kan sees som et mål på kompleksiteten i barnas språk, da disse krever kombinasjonen av minst to proposisjoner (setningspåstander) i én setning. Figur 3 viser at de eldste barnas setninger oftere inneholder en leddsetning enn de yngre barnas.

Av Tabell 3 kan vi se at andelen feilplasserte SA er langt høyere i leddsetninger (28 %) enn i helsetninger (3 %). I absolutte tall er feilplasserte SA i leddsetninger svært få, men barna i den yngre halvdel av aldersgruppene bruker oftere helsetningsleddstilling enn eldre barn. Dette baserer seg på få forekomster av slike SA (totalt 18), og de fleste av barna som produserer slike, gjør det bare én gang. Likevel peker resultatene i retning av en viss støtte til hypotese 2: *Yngre barn (< 4;6) plasserer setningsadverbialet i leddsetninger som om det stod i en helsetning*. Det må likevel presiseres at innenfor aldersspennet hvor disse feilene forekom (2;0–5;0), var et lite flertall av setningsadverbialene (seks av elleve) plassert riktig. Det er også bare halvparten av barna som produserer slike leddsetninger (tre av seks) som gjør slike feil, og ett av disse produserer også en leddsetning med SA på riktig plass.

Antallet SA brukt i en leddsetning er lavt i denne studien, men tendensen er den samme som i de nevnte tidligere studiene: Barn under fire–fem-årsalderen bruker sjeldnere SA i leddsetninger og plasserer disse feil oftere enn eldre barn (jf. Løver, 2015; Ringstad & Kush, 2021; Westergaard & Bentzen, 2007).

Blant typisk utviklede svenskspråklige barn (2;0–3;6) er det funnet stor variasjon mellom barna på dette området, både når det gjelder riktig/feil plassering av SAet *inte* i en leddsetning, alder for første gangs bruk av *inte* i en leddsetning, og antallet forekomster av *inte* i en leddsetning i språkproduksjonen til barn i ulike aldre (Håkansson & Dooley Collberg, 1994, s. 99–100).

Plassering av setningsadverbial – oppsummering

I denne sammenhengen er det verdt å trekke frem studien til Hansson et al. (2000), som fant at svenskspråklige barn med DLD (4;3–5;7) plasserte setningsadverbialet *inte* i helsetninger feil langt oftere (4,3 %) enn barna både i kontrollgruppene med jevnaldrende (4;3–5;7, 0,4 %) og MLU-matchede (2;1–3;7, 0 %) barn. Når slik plassering er problematisk i helsetninger, er det ikke utenkelig at den kan være like problematisk eller mer problematisk for barn med DLD i ikke-kanoniske strukturer som leddsetninger. Det kan være verdt å undersøke norske barns plassering av SA nærmere i senere studier, særlig når de forekommer i leddsetninger. I denne studien er det et mindretall av barna (10 av 36) som overhodet produserer SA i leddsetninger, og de fleste av disse barna gjør det kun én gang. Mer data fra hvert enkelt barn vil kunne gi flere eksempler på bruken av disse konstruksjonene på individnivå, og kan også føre til

at man finner konstruksjonene igjen hos flere av barna enn funnene i denne studien viser. Et alternativ til mer data er en elisiteringsprosedyre som øker sannsynligheten for at barna bruker leddsetninger, for eksempel ved bruk av bilder hvor barnet helst må spesifisere tid (for eksempel *når*-leddsetninger), referanse (relativsetninger) eller årsak (*fordi*-leddsetninger). Dette er gjort for å få barn til å produsere leddsetninger, blant annet i de López, Olsen og Chondrogianni (2014).

Svakheter ved studien

En viktig svakhet ved denne studien er den begrensede mengden materiale som er inkludert. Materialet var samlet inn før denne studien ble satt i gang, og innsamlingsprosedyrene er derfor ikke tilpasset målene med denne studien. Der det er hensiktsmessig har vi presentert andeler, og ikke absolutte tall. Dette er gjort for å begrense den negative påvirkningen på den interne validiteten som følge av at vi har inkludert alt tilgjengelig materiale fra alle barna i underutvalget. Der det er presentert absolutte tall, må disse altså leses med et visst forbehold.

En annen svakhet ved studien er at kun noen av barna (4;0–6;11) gjenfortalte Frog-historien. Denne elisiteringssekvensen ble inkludert i datainnsamlingen for å få barna til å produsere komplekse setninger (Fondevik & Lodden, 2020, s. 61), og de yngre barna har ikke de samme forutsetningene for å produsere komplekse setninger. Dette truer den interne validiteten på en måte som er relevant både når det gjelder andelen setninger som inneholder leddsetninger (Figur 3), og andelen setninger innledet av subjekt (Figur 2). Her kan forskjellene mellom barna over 4;0 og barna under 4;0 derfor også skyldes bruk av ulikt elisiteringsmateriale. Det er også problematisk at intervjuene ble foretatt av flere personer. I en forholdsvis ustrukturert innsamling som den som ble foretatt her, er det fare for at intervjuerens forventninger om barnets språkproduksjon kan påvirke måten hen? snakker til barnet på.

Denne studien har et flerkasusdesign, noe som innebærer bruk av elementer fra både kvantitativ og kvalitativ metode. Dette ble ansett som nødvendig, gitt at materialet er begrenset og noen av strukturene som undersøkes på forhånd var ventet å forekomme sjelden. Med et slikt design har vi både kunnet undersøke kvantitative forskjeller mellom barna, og gå i dybden på visse områder. Dette har bl.a. gitt innsikt i hvordan barn kan plassere SA feil.

Praktiske følger

Resultatene i denne pilotstudien kan tyde på at (i) yngre barn gjør flere feil ved plassering av SA i leddsetninger enn eldre barn, og at (ii) yngre barn har en tendens til å innlede setninger med ikke-subjekt sjeldnere enn eldre barn. Studier som sammenligner svenskspråklige barn med og uten DLD har funnet tilsvarende forskjeller mellom disse gruppene (Hansson et al., 2000; Håkansson & Nettelbladt, 1996). Også norske barn med DLD synes å gjøre flere feil ved plassering av SA i leddsetninger enn barn uten DLD (Håkansson et al., 2022). I studien til Håkansson et al. (2022) var det nettopp slike konstruksjoner som syntes å være de aller mest problematiske for barn med DLD. Det er grunn til å gjennomføre mer omfattende studier på disse områdene, både med barn med typisk språkutvikling og barn med DLD. Et annet aktuelt område å studere nærmere, er forekomsten av V2-feil hos norskspråklige barn med DLD. Barna i denne studien gjorde svært få slike feil. Håkansson og Nettelbladt (1996) fant som nevnt at disse feilene var langt vanligere hos svenskspråklige barn med DLD (4;11–8;4) enn hos barn med typisk språkutvikling (2;0–3;4). Det kan tenkes at også norskspråklige barn med DLD oftere gjør slike feil.

Konklusjon

I denne pilotstudien har vi undersøkt norske barns (to til syv år) bruk av to konstruksjoner som synes å være vanskelig å bruke for svenske barn med DLD: Setninger innledet av ikke-subjekt, og leddsetninger som inneholder SA. Resultatene tyder på at barna i hovedsak ikke har vansker med å overholde V2-regelen, uavhengig av hvilket ledd som innleder setningen. Det er likevel en forskjell mellom barn i ulike aldre når det gjelder bruken av slike konstruksjoner: De yngre barna innleder en større andel av setningene med subjekt enn de eldre barna, og «unngår» på den måten subjekt-verb-inversjon. Det var små forskjeller å spore mellom barna når det gjelder bruk av SA i helsetninger, både når det gjelder antall produserte slike og andelen som var plassert feil i setningen. Det var et mindretall av barna som overhodet brukte SA i leddsetninger. Forekomstene av disse fordeler seg nokså jevnt over aldersgruppene, men også på dette området var det forskjell mellom eldre og yngre barn: Mens de yngre barna (< 5 år) plasserte setningsadverbialer feil – til høyre for det finitte verbet – i omtrent halvparten av tilfellene, plasserte de eldre barna (> 5 år) slike SA riktig hver gang.

Fremtidige studier

Bruken av spontantale i barnespråkforskning har den fordel at den gir mulighet til å utforske flere ulike sider av ikke-kanonisk leddstilling på bakgrunn av ett datasett. Dette kan vanskelig gjøres ved bruk av eksperimentelle studier av språkproduksjon, som ofte har som mål å få barnet til å bruke spesifikke konstruksjoner. Ulempen med å bruke spontantale til å studere ikke-kanoniske syntaktiske konstruksjoner, som her, er at en ren kvantitativ analyse er tid- og ressurskrevende, da det ofte er langt mellom enkelte av disse konstruksjonene i barns spontantale.

I eventuelle fremtidige observasjonsstudier av barns ikke-kanoniske syntaks, bør det innhentes mer spontantale fra hvert barn, både for å fange opp flere av barna som bruker slike konstruksjoner, og for å få et bredere bilde av hvordan barna bruker dem. Det bør også inkluderes flere barn for å fange opp et større spekter av normalvariasjonen.

Referanser

- Ambridge, B. & Lieven, E. V. M. (2011). *Child Language Acquisition: Contrasting Theoretical Approaches*. Cambridge University Press.
- Bentzen, K. (2014). Setninger med kanskje i forfeltet i skandinavisk, med vekt på norsk og svensk. I J. B. Johannessen & K. Hagen (Red.), *Språk i Norge og nabolanda. Ny forskning om talespråk* (s. 27-45). Novus.
- Bishop, D. V. M., Snowling, M. J., Thompson, P. A., Greenhalgh, T., Adams, C., Archibald, L., Baird, G., Bauer, A., Bellair, J., Boyle, C., Brownlie, E., Carter, G., Clark, B., Clegg, J., Cohen, N., Conti-Ramsden, G., Dockrell, J., Dunn, J., Ebbels, S., ... & House, A. (2017). Phase 2 of CATALISE: A multinational and multidisciplinary Delphi consensus study of problems with language development: Terminology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 58(10), 1068-1080. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12721>
- Botting, N., Durkin, K., Toseeb, U., Pickles, A. & Conti-Ramsden, G. (2016). Emotional health, support, and self-efficacy in young adults with a history of language impairment. *British journal of developmental psychology*, 34(4), 538-554. <https://doi.org/10.1111/bjdp.12148>
- Bybee, J. (2010). *Language, usage and cognition*. Cambridge University Press.
- Carroll, C. & Dockrell, J. (2012). Enablers and challenges of post-16 education and employment outcomes: the perspectives of young adults with a history of SLI. *International Journal of Language Communication Disorders*, 47(5), 567-577. <https://doi.org/10.1111/j.1460-6984.2012.00166.x>
- Clark, E. V. (2016). *First Language Acquisition* (3. utg.). Cambridge University Press.
- Clegg, J., Hollis, C., Mawhood, L. & Rutter, M. (2005). Developmental language disorders – a follow-up in later adult life. Cognitive, language and psychosocial outcomes. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46(2), 128-149. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2004.00342.x>
- Conti-Ramsden, G. & Botting, N. (2008). Emotional health in adolescents with and without a history of specific language impairment (SLI). *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(5), 516-525. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01858.x>
- Crystal, D., Fletcher, P. & Garman, M. (1989). *Grammatical Analysis of Language Disability* (2. utg.). Blackwell Publishing.
- de López, K. J., Olsen, L. S. & Chondrogianni, V. (2014). Annoying Danish relatives: Comprehension and production of relative clauses by Danish children with and without SLI. 41(1), 51-83. <https://doi.org/10.1017/S0305000912000517>
- Eriksson, M., Marschik, P. B., Tulviste, T., Almgren, M., Pérez Pereira, M., Wehberg, S., Marjanović-Umek, L., Gayraud, F., Kovacevic, M. & Gallego, C. (2012). Differences between girls and boys in emerging language skills: Evidence from 10 language communities. *British journal of developmental psychology*, 30(2), 326-343. <https://doi.org/10.1111/j.2044-835X.2011.02042.x>
- Fondevik, J. S. & Lodden, J. (2020). *Syntaktisk utvikling hos norske barn* [Masteroppgave, Universitetet i Bergen]. <https://hdl.handle.net/1956/22854>
- Faarlund, J. T., Lie, S. & Vannebo, K. I. (1997). *Norsk referansegrammatikk*. Universitetsforlaget.
- Grossmann, K. (2005). *Se og si. Barnets første ordbok* (5. utg.). Gyldendal.
- Hagen, J. E. (2000). *Norsk grammatikk for andrespråklærere* (2. utg.). Gyldendal akademisk.
- Hagen, J. E. (2003). Andrespråklærerens grammatiske horisont. I J. E. Hagen (Red.), *I Mannes minne. Minneskrift til Gerd Manne* (s. 77-91). Fag og kultur.
- Hansson, K. & Nettelbladt, U. (1995). Grammatical Characteristics of Swedish Children with SLI. *Journal of Speech and Hearing Research*, 38(3), 589-598.

- Hansson, K. & Nettelbladt, U. (2006). Wh-questions in Swedish children with SLI. *International journal of speech language pathology*, 8(4), 376-383. <https://doi.org/10.1080/14417040600880722>
- Hansson, K., Nettelbladt, U. & Leonard, L. B. (2000). Specific Language Impairment in Swedish: The Status of Verb Morphology and Word Order. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 43(4), 848-864.
- Hollund-Møllerhaug, L. (2010). Forekomst av språkvansker hos norske barn. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 47(7), 608-610.
- Holmes, P. & Hinchliffe, I. (2013). *Swedish: A comprehensive grammar* (3. utg.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203381670>
- Husby, O. K., Marit Helene. (2007). *Andrespråksfonologi: Teori og metodikk*. Pensumtjeneste.
- Håkansson, G. (2017). Typological and developmental considerations on specific language impairment in monolingual and bilingual children: A Processability Theory account. *Language acquisition*, 24(3), 265-280. <https://doi.org/10.1080/10489223.2016.1192634>
- Håkansson, G. & Dooley Collberg, S. (1994). The preference for Modal + Neg: An L2 perspective applied to Swedish L1 children. *Second language research*, 10(2), 95-124. <https://doi.org/10.1177/026765839401000201>
- Håkansson, G. & Hansson, K. (2000). Comprehension and production of relative clauses: A comparison between Swedish impaired and unimpaired children. *Journal of Child Language*, 27(2), 313-333. <https://doi.org/10.1017/S0305000900004128>
- Håkansson, G. & Hansson, K. (2007a). Grammatisk utveckling. I U. S. Nettelbladt, Eva-Kristina (Red.), *Språkutveckling och språkstörning hos barn. Del 1 – fonologi, grammatik, lexikon* (s. 135-169). Studentlitteratur.
- Håkansson, G. & Hansson, K. (2007b). Grammatiska problem hos barn med språkstörning. I U. S. Nettelbladt, Eva-Kristina (Red.), *Språkutveckling och språkstörning hos barn. Del 1 – fonologi, grammatik, lexikon* (s. 171-198). Studentlitteratur.
- Håkansson, G. & Nettelbladt, U. (1996). Similarities Between SLI and L2 Children: Evidence From the Acquisition of Swedish Word Order. I C. E. Johnson & J. H. Gilbert (Red.), *Children's Language* (Bd. 9, s. 135-167). Gardner Press.
- Håkansson, G., Williams, E. W., Karlsen, J. & Torkildsen, J. v. K. (2022). *What Characterizes the Productive Morphosyntax of Norwegian Children with Developmental Language Disorder?* [Sendt utgiver, under vurdering].
- Kristoffersen, K. E., Rygvold, A., Klem, M., Valand, S. B., Asbjørnsen, A. & Næss, K. (2021). Terminologi for vansker med språk hos barn og unge – en konsensusstudie. *Norsk tidsskrift for logopedi*, 67(3), 6-23.
- Kumar, R. (2019). *Research Methodology: A step-by-step guide for beginners* (5. utg.). SAGE Publications.
- Larsen, A. B. & Stoltz, G. (1912). *Bergens bymål*. Bymålslaget.
- Lidzba, K., Konietzko, A., Schwilling, E., Krägeloh-Mann, I. & Winkler, S. (2013). Processing of non-canonical word-order: A case-series on lesion-induced reorganized language and age-effects in typical development. *Brain and Language*, 127(3), 377-387. <https://doi.org/10.1016/j.bandl.2013.10.010>
- Lukic, S., Thompson, C. K., Barbieri, E., Chiappetta, B., Bonakdarpour, B., Kiran, S., Rapp, B., Parrish, T. B. & Caplan, D. (2021). Common and distinct neural substrates of sentence production and comprehension. *Neuroimage*, 224, 117374-117374. <https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2020.117374>
- Løver, M. A. (2015). *The ontogenesis of relative clauses in preschool children acquiring Norwegian* [Masteroppgave, Universitetet i Oslo]. <https://www.duo.uio.no/handle/10852/45094>
- Mayer, M. (2003). *Frog where are you?* Dial books for young readers.
- Merritt, D. D. & Liles, B. Z. (1987). Story Grammar Ability in Children with and without Language Disorder: Story Generation, Story Retelling, and Story Comprehension. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 30(4), 539-552. <https://doi.org/10.1044/jslr.3004.539>
- Miller, J. F., Andriacchi, K. & Nockerts, A. (2015). *Assessing Language Production Using SALT Software: A clinician's guide to language sample analysis* (2. utg.). SALT Software, LLC. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511486531>
- Norbury, C. F., Gooch, D., Wray, C., Baird, G., Charman, T., Simonoff, E., Vamvakas, G. & Pickles, A. (2016). The impact of nonverbal ability on prevalence and clinical presentation of language disorder: evidence from a population study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 57(11), 1247-1257. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12573>
- Pettersen, E. (1973). Neksusadverbialet ikke i Bergens bymål. *Maal og minne*, (1), 44-52.
- Ribu, I., Simonsen, H. G., Løver, M. A., Strand, B. M. & Kristoffersen, K. E. (2019). N-LARSP: A developmental language profile for Norwegian. I M. J. Ball, P. Fletcher & D. Crystal (Red.), *Grammatical profiles: further languages of LARSP* (Bd. 18, s. 1-28). Multilingual Matters.
- Ringstad, T. & Kush, D. (2021). Learning embedded verb placement in Norwegian: Evidence for early overgeneralization. *Language acquisition*, 28(4), 411-432. <https://doi.org/10.1080/10489223.2021.1934685>
- Rösler, F., Pechmann, T., Streib, J., Röder, B. & Hennighausen, E. (1998). Parsing of Sentences in a Language with Varying Word Order: Word-by-Word Variations of Processing Demands Are Revealed by Event-Related Brain Potentials. *Journal of memory and language*, 38(2), 150-176. <https://doi.org/10.1006/jmla.1997.2551>
- Semel, E., Wiig, E. H. & Secord, W. A. (2003). *Clinical evaluation of language fundamentals* (4. utg.). Harcourt Assessment.
- Simonsen, H. G. (1983). *En norsk femårings språkbruk: Syntaktiske mønstre, struktur og funksjon* (Bd. 1). Novus.
- Tomasello, M. (2003). *Constructing a Language: A Usage-Based Theory of Language Acquisition*. Harvard University Press.
- Tomblin, J. B., Records, N. L., Buckwalter, P., Zhang, X., Smith, E. & O'Brien, M. (1997). Prevalence of Specific Language Impairment in Kindergarten Children. *Journal of Speech Language and Hearing Research*, 40(6), 1245-1260. <https://doi.org/10.1044/jslhr.4006.1245>
- Venås, K. (1971). Om posisjonen for neksusadverbialet *ikkje*. *Maal og minne*, (3), 124-173.
- Westergaard, M. & Bentzen, K. (2007). The (non-)effect of input frequency on the acquisition of word order in Norwegian embedded clauses. I I. Gülzow & N. Gagarina (Red.), *Frequency effects in language acquisition: Defining the limits of frequency as an explanatory concept* (Bd. 32, s. 271-306) (Studies on language acquisition). Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110977905.271>
- Westergaard, M. R. (2005). *The development of word order in Norwegian child language: The interaction of input and economy principles in the acquisition of V2* [Doktoravhandling, Universitetet i Tromsø].
- Yano, M. & Koizumi, M. (2018). Processing of non-canonical word orders in (in) felicitous contexts: evidence from event-related brain potentials. *Language, cognition and neuroscience*, 33(10), 1340-1354. <https://doi.org/10.1080/23273798.2018.1489066>
- Yin, R. K. (2018). *Case Study Research and Applications: Design and Methods* (6. utg.). SAGE.

Vedlegg 1

Tabell 6 *Underutvalg*.

Gruppe	Alder	Kjønn	Varighet
2;0–2;5	2;0;25	gutt	39:15
	2;4;6	jente	24:05
2;6–2;11	2;9;30	jente	34:26
	2;11;1	jente	34:52
3;0–3;5	3;0;22	jente	29:25
	3;1;27	gutt	25:07
	3;4;0	jente	31:50
	3;5;4	jente	33:48
3;6–3;11	3;6;18	jente	20:53
	3;9;0	gutt	26:41
	3;10;2	gutt	29:44
	3;10;5	jente	29:44
4;0–4;5	4;0;8	gutt	28:47
	4;0;26	jente	30:50
	4;1;11	gutt	29:07
	4;3;5	jente	30:25
4;6–4;11	4;6;4	gutt	30:16
	4;6;15	gutt	30:40
	4;8;1	gutt	29:15
	4;8;22	gutt	31:59
5;0–5;5	5;1;7	gutt	31:31
	5;4;20	jente	27:43
	5;5;4	jente	32:11
	5;6;0	gutt	30:01
5;6–5;11	5;6;15	gutt	27:22
	5;8;1	jente	29:24
	5;9;16	gutt	22:37
	5;11;2	jente	20:29
6;0–6;5	6;0;11	jente	23:03
	6;2;17	gutt	22:22
	6;3;18	gutt	17:21
	6;5;0	jente	27:10
6;6–6;11	6;6;25	gutt	24:53
	6;8;3	jente	23:52
	6;8;12	gutt	20:05
	6;8;29	jente	20:37

Note. Alder er oppgitt i år;måneder;dager. Lydopptakets varighet er oppgitt i minutter:sekunder.

ⁱNorsk referansegrammatikk (heretter «NRG»). ⁱⁱVi vil for enkelthets skyld bruke betegnelsen *DLD*, også der litteraturen omtaler slike vansker med de tidligere hyppig brukte betegnelsene *LI* og *SLI* – (*Specific Language Impairment*). ⁱⁱⁱForanstilt asterisk (*) markerer ugrammatiske ytringer. ^{iv}Foranstilt spørsmålsteget markerer eksempler hvor den lineære ytringen slik den er produsert bryter V2-regelen, men hvor det er usikkert om dette skyldes feil representasjon av setningen hos barnet eller noe annet. Hva denne usikkerheten består i, kommer vi nærmere inn på under «Diskusjon». ^vDe to ytringene under (iii) er markert som ugrammatiske under tvil. Slik plassering av setningsadverbialet er mulig i disse barnas bergensdialekt, men brukes svært sjelden når enten 1) verbet har mer enn én stavelse (som i *regner*-ytringen), 2) setningen innledes av subjekt (som i *fant*-ytringen) eller 3) *ikke* uttrykkes i fullform (som i begge ytringene), og ikke med kortformen *-ke* (Larsen & Stoltz, 1912, s. 148; Pettersen, 1973, s. 50–52; Venås, 1971, s. 148). Siden begge ytringene har to trekk som hver for seg gjør dem avvikende, er de markert som ugrammatiske. ^{vi}Både *den* og *det* er påpekende pronomen her – *den* refererer til kirken i *Norsk fonemtest*, og *det* refererer til *drå, svart og hvit*, som barnet sier like i forkant. Påpekende pronomen skal være trykksterke, og kan derfor ikke være enklitiske. Dermed skal setningsadverbialet (*isse*) stå like etter det finite verbet (*var*). ^{vii}*at*-leddsetninger kan SA i visse tilfeller plasseres til høyre for verbet – som i eksempel (18). Dette gjelder når innholdet i leddsetningen ikke er presupponert (dvs. underforstått) (NRG, s. 983). Når denne setningen er markert som avvikende, er det fordi innholdet i leddsetningen – at *hun* (en prinsesse) ikke skulle gå ut av tårnet – er presupponert, etter at det ble etablert tidligere i samtalen mellom barnet og intervjueren. ^{viii}Barnet som står bak denne ytringen, bruker ofte sammen-trekning av verb og *ikke* (f.eks. *ikke (er ikke)* og *skakke (skal ikke)*). Hun gjør dette til sammen 14 ganger – hver gang *ikke* følger like etter verbformene *er, var, har, får, må, kan* og *skal*. Dette kan tyde på at hun oppfatter disse sammentrekningene (f.eks. *ikke*) som ett ord, og ikke to – verb og negasjon. Med en slik tolkning inneholder ikke (12) et setningsadverbial, og leddstillingen er riktig. Når ytringen likevel er regnet som avvikende her, er det fordi rekkefølgen til leddene (verb (*e*) foran SA (*ikke*)) er en annen enn målrekkefølgen i leddsetninger (SA til venstre for verb). ^{ix}Etterstilt asterisk (*) er del av SALT-transkripsjonen, og markerer et påbegynt men ikke fullført ord. ^x[p] markerer en pause på 1–2 sekunder.

NORSK LOGOPEDLAGS VINTERKONFERANSE

Thon Hotel Arena, Nesgata 1, 2004 Lillestrøm – 9.–11. mars 2023

TORSDAG 9. MARS 2023

- kl 1000–1045 **Registrering**
 kl 1045–1100 **Åpning**
 kl 1100–1200 Språkviter og direktør **Åse Wetås**, Språkrådet *Norsk som fagspråk*
 kl 1200–1300 Anne-Lise Rygvolds minneforelesning *Foreleser og tittel kommer*
 kl 1300–1400 *Lunsj*
 kl 1400–1500 Seniorrådgiver **Nicholas Wilkinson**, FN-sambandet
Om å leve med afasi – Hva ønsket jeg meg fra logopeden min?
 Kaffe
 kl 1500–1530 Logoped **Signhild Skogdal**, Universitetet i Tromsø og seniorrådgiver
 kl 1530–1700 **Anne-Merete Kleppenes**, Statped ASK, *et kinderegg i logopedi*

FREDAG 10. MARS 2023

- kl 0900–1030 Logoped **Maribeth Rivelsrud**, Sunnaas sykehus HF. *Oropharyngeal dysfagi (svelgevansker) – utredning og behandling; Hva gjør vi og hvorfor?* Førstemanuensis **Anita Lopez-Pedersen**, Institutt for spesialpedagogikk, UiO **Matematikkvansker**
- kl 1030–1100 Kaffe
 kl 1100–1300 Logopedene **Hedda Døli** og **Siv Andresen**, Statped Logoped **Christina Kang**, The Voice Forum, LLC and the University of Miami Voice Program in Florida, USA (digitalt)
Kræsjskurs i det nevroanatomiske grunnlaget for språk og tale 1) *Functional Laryngeal Disorders*
 2) *Brain learns pain*
- kl 1300–1400 *Lunsj*
 kl 1400–1530 Logoped **Anna Eva Hallin**, Karolinska Institutet *Språkførstyrrelser og dysleksi*
 kl 1530–1600 Kaffe
 kl 1600–1700 Logoped **Silje Hansen**, Institutt for spesialpedagogikk, UiO og Sunnaas sykehus HF *Gruppebasert behandling for kognitive kommunikasjonsvansker – funn fra en randomisert kontrollert studie* Logoped **Christiane Haukedal**, OsloMet *Livskvalitet; hørsel og språkvansker*
- kl 1900 **Jubileumsmiddag**

LØRDAG 11. MARS 2023

- kl 1000–1130 Forfatter **Lars Petter Sveen** *Kunsten å stamme*
 Etterfølgende samtale med logoped **Åse Sjøstrand**
- kl 1130–1200 Kaffe
 kl 1200–1330 Logoped **Ineke Samson**, Danderyds sykehus i Stockholm og Karolinska Institutet
Stamning hos unga kvinnor och män
- kl 1330–1400 Logoped **Oksana Lyalka**, leder ukrainsk logopedforening
 kl 1400 **Avslutning**

Det tas forbehold om endringer i programmet.

Spørsmål om konferansen kan rettes til:

Monica Norvik Statped/MultiLing, UiO
 Tlf: 917 21 595 / E-post: monica.norvik@iln.uio.no

Anna Margareth Breivik Statped
 Tlf: 957 60 867 / E-post: anna.margareth.breivik@statped.no

Påmelding og informasjon om priser: NLLs nettsider www.norsklogopedlag.no fra november 2022.
 Konferansen betales ved påmelding. Påmelding er bindende.

Siri Steffensen Bratlie er utdannet allmennlærer med fordypning i norsk som andrespråk og master i spesialpedagogikk, fordypning spesifikk lærevansker. Hun har lang erfaring fra arbeid som spesialpedagog i barneskole og som pedagogisk psykologisk rådgiver. Hun er nå ansatt som postdoktor ved Institutt for pedagogikk (UiO) og tilknyttet prosjektet Språksterk 1–6.

MINORITETSSPRÅKLIGE BARN, MORFOLOGISK KUNNSKAP OG MORFOLOGISK INTERVENSJON

Dette er et sammendrag av doktoravhandlingen «Understanding and enhancing morphological knowledge in children with language-minority backgrounds: a meta-analysis and a randomized controlled trial» (Bratlie, 2021). Doktorgradsprosjektet var knyttet til prosjektet «The vocabulary learning challenge – how can we improve learning efficiency?» (VLC), en større intervensjonsstudie finansiert av Norges forskningsråd. Arbeidet med denne avhandlingen ble utført ved Institutt for spesialpedagogikk, Det utdanningsvitenskapelige fakultetet, Universitetet i Oslo.

Elever med minoritetsspråklig bakgrunn, altså de elevene som har et annet morsmål enn det språket som brukes i majoritetssamfunnet og i skolen, utgjør en stadig større andel av elevmassen i Norge. Denne elevgruppen kjennetegnes av stor språklig, sosial og kulturell heterogenitet, samt store variasjoner i skolefaglige prestasjoner. Selv om disse elevene utgjør en svært heterogen gruppe, vet vi at barn med minoritetsspråklig bakgrunn ofte har mindre erfaring med majoritetsspråket, noe som igjen kan føre til språklige utfordringer og lavere læringsutbytte på skolen. Både norske og internasjonale studier finner at minoritetsspråklige elever som gruppe har svakere ordforrådsferdigheter på majoritetsspråket enn enspråklige barn (se f.eks., Lervåg & Aukrust, 2010; Melby-Lervåg & Lervåg, 2014). Fordi elevers ordforrådsferdigheter er svært sentrale for skriftspråklige ferdigheter, og påvirker læring og akademiske ferdigheter (Hulme m.fl., 2020), har forskningsfeltet blitt stadig mer opptatt av å utvikle og prøve ut ordforrådsintervensjoner.

De ordene elever møter på skolen, i fagtekster og i skjønnlitterære tekster, består ofte av flere morfemer. Eksempelvis er ordene *hjelpeløs-e*, *tilføy-de*, og *rusl-ende* morfologisk komplekse. Faktisk så finner en studie at så mange som 60 % av ordene i engelskspråklige barneskolebøker er morfologisk komplekse (Nagy & Anderson, 1984). De samme morfemene går også ofte igjen

i mange ord. For eksempel finner vi avledningsmorfemet *u-* i ord som *uvenn*, *ugreit*, *unaturlig* og *usannsynlig*. Morfemene kan derfor være nyttige basiselementer som kan hjelpe elever å forstå nye ord med samme morfem. I tråd med dette blir det stadig sterkere støtte for at morfologisk kunnskap, altså kunnskap om de grunnleggende meningsbærende enhetene i språket, er en inngangsport til andre språk- og leseferdigheter (se f.eks. Goodwin & Ahn, 2013). En lovende tilnærming til å styrke elevers ordforråd er derfor intervensjoner som tar utgangspunkt i arbeid med morfemer; *morfologiske intervensjoner*. Likevel har morfologi fått lite oppmerksomhet i tidligere studier av minoritetsspråklige barn.

Målsetningen for doktorgradsprosjektet var tredelt. Det første målet var å sammenfatte kunnskap om minoritetsspråklige barns morfologiske kunnskap i samfunnsspråket. Det andre målet var å utvikle en digital, morfologisk intervensjon og deretter undersøke kort- og langtidseffekter på norske andreklassingers ordkunnskap, lesing og staving. Det tredje målet var å undersøke læringseffekter av intervensjonen for minoritetsspråklige elever spesifikt, og om deres språk- og leseprofiler, bruk av norsk hjemme eller foreldres utdanningsnivå, hadde sammenheng med utbyttet av intervensjonen.

Den første artikkelen i avhandlingen er en systematisk litteraturgjennomgang og metaanalyse

av 43 studier som sammenlikner minoritetsspråklige barns morfologiske kunnskap med jevnaldrende majoritetsspråklige barns morfologiske kunnskap (Bratlie m.fl., 2022). Resultatene fra metaanalysen viste moderate til store gjennomsnittlige gruppeforskjeller i morfologisk kunnskap i favør av barn med majoritetsspråklig bakgrunn. Mens gruppeforskjellene i koderelaterte ferdigheter som fonologisk bevissthet og avkoding var mindre enn forskjellene i morfologisk kunnskap, var gruppeforskjellene i ordforråd noe større. Sett i sammenheng med at tidligere studier har vist at morfologisk kunnskap er viktig for utviklingen av andre språk- og leseferdigheter, som ordforråd, understreker disse funnene behovet for målrettede og effektive morfologiske intervensjoner.

I VLC-prosjektet utviklet vi altså en digital morfologisk intervensjon, appen Kaptein Morf, et selvinstruerende spill for norske andreklassinger (<https://kapteinmorf.uio.no/#/login>). Romvesenet Kaptein Morf har strandet på Jorden og må samle stjernestøv (drivstoff til romskipet) for å komme seg hjem til sin egen planet. Elevene hjelper Kaptein Morf ved å løse oppgaver om vanlige norske morfemer. Appen består av 40 økter, der to innledende økter fokuserer på bøyningsmorfologi (-er, -et), 26 økter fokuserer på spesifikke avledningsmorfemer (*vel-, gjen-, -løs-, -ist*, osv.), og fire økter fokuserer på sammensatte ord (f.eks. *notatbok, husbåt/båthus, pepperkakehus*) eller ord med flere avledninger (f.eks. *overlappende*). Hver femte økt består av repetisjonsoppgaver fra de fire foregående øktene. Oppbyggingen av appen baserte seg på tidligere forskning som har vist at høy variabilitet i input kan støtte barns språkutvikling (Plante & Gomez, 2018). For å rette elevenes oppmerksomhet mest mulig effektivt mot læringsmålet i hver økt (altså det spesifikke morfemet), og for at dette læringsmålet skulle være det mest konstante og fremtredende i økten, ble hvert morfem presentert i minst 24 forskjellige ordsammenhenger. I økten om avledningsmorfemet *-løs*, for eksempel, møter elevene ordene *hensynsløs, venneløs, fargeløs, nytteløs, smakløs, fryktløs, håpløs, talentløs, bekymringsløs*, osv. På denne måten ledes elevenes oppmerksomhet mot hva ordene har til felles, både formmessig og betydningsmessig, nemlig morfemet *-løs*.

Kaptein Morf ble prøvd ut i en stor randomisert kontrollert studie med 717 andreklasseselever fra 12 forskjellige skoler på det sentrale Østlandet. Disse elevene ble tilfeldig fordelt til enten å arbeide med Kaptein Morf ($n = 366$) eller en matematikkapp (Vektor, $n = 351$). Av disse elevene hadde 188 minoritetsspråklig bakgrunn (Kaptein Morf $n = 105$,

Vektor $n = 83$). Over 40 forskjellige minoritetsspråk var representert, der urdu, polsk, arabisk og albansk var de mest vanlige språkene i utvalget. Elevene arbeidet individuelt i klasserommet med sin tildelte app hver dag i en periode på åtte uker. Elevenes kunnskap om morfologisk komplekse ord ble kartlagt ved tre tidspunkter: Før de begynte arbeidet med appen (pretest), umiddelbart etter tiltaket (post-test), og omtrent seks til syv måneder etter tiltaket (oppfølging i 3. klasse).

Den første artikkelen fra denne studien (Torkildsen m.fl., 2022) undersøkte effekten av å jobbe med Kaptein Morf på elevenes reseptive og ekspressive kunnskaper om morfologisk komplekse ord (meningsrelatert ferdigheter), samt elevenes lesing og staving av morfologisk komplekse ord (koderelatert ferdigheter). Det var ikke forskjeller mellom Kaptein Morf-elevene og Vektor-elevene ved pretest, men Kaptein Morf-elevene gjorde det gjennomsnittlig bedre enn Vektor-elevene ved post-test, på både de meningsrelaterte og koderelaterte oppgavene som inneholdt ord fra appen. Disse forskjellene vedvarte ved oppfølgingen i 3.klasse. Post-testen viste også forskjeller mellom gruppene på oppgaver med nye ord som inneholdt morfemer fra appen, men som barna ikke hadde trent på under intervensjonen. Gruppen som hadde jobbet med Kaptein Morf gjorde det gjennomsnittlig bedre på disse nye ordene enn gruppen som hadde jobbet med Vektor. For de meningsrelaterte ordkunnskapsmålene vedvarte disse såkalte generaliseringseffektene til oppfølgingen i 3.klasse. Elevenes ferdigheter ved pretest (fonologisk korttidsminne, leseflyt og generelle ferdigheter, en faktorskåre basert på tester av reseptivt ordforråd og nonverbale ferdigheter) hadde ikke noe å si for i hvilken grad de hadde utbytte av intervensjonen (med ett unntak). Unntaket var at barn med skåre under gjennomsnitt på faktoren «generelle ferdigheter» hadde større intervensjonseffekter for meningsbasert kunnskap om nye ord enn barn med høyere skåre hadde (sammenliknet med Vektor-elevene).

Den andre artikkelen fra denne studien (Bratlie m.fl., 2021) undersøkte først om det var forskjeller i læringsutbyttet på ordkunnskapsmålene mellom majoritets- og minoritetsspråklige elever. Selv om det var store forskjeller i favør majoritetsspråklige elever ved pretest, var det gjennomsnittlig ingen forskjeller i læringsutbyttet etter intervensjonen mellom majoritets- og minoritetsspråklige elever. Det vil si at begge gruppene gjorde fremgang, men at forskjellene mellom majoritets- og minoritetsspråklige elever vedvarte. Videre undersøkte artikkelen om det var

forskjeller i læringsutbyttet mellom minoritetsspråklige elever med forskjellige språk- og leseprofiler, mellom minoritetsspråklige elever som brukte noe norsk hjemme og de som ikke brukte norsk i det hele tatt, og mellom minoritetsspråklige elever med foreldre med høyere og lavere nivå av utdanning. Det var ingen signifikante forskjeller i læringseffekter av Kaptein Morf mellom minoritetsspråklige elever med ulike språk- og leseprofiler. Det var heller ingen signifikante forskjeller i læringseffekt mellom minoritetsspråklige elever med foreldre med høyere utdanning over tre år (35 %) og lavere utdanning, eller mellom minoritetsspråklige elever som brukte norsk hjemme (69 %) og elever som ikke brukte norsk hjemme.

Oppsummert viste studiene i avhandlingen at minoritetsspråklige elever i gjennomsnitt har mindre morfologisk kunnskap i majoritetsspråket enn majoritetsspråklige elever, men at morfologisk intervensjon har potensiale for å gi overførbare og langsiktige effekter på viktige språk-, lese- og staveferdigheter for elever med ulike bakgrunner, språklige utgangspunkt og nivåer av lese- og staveferdigheter. En sentral implikasjon av disse funnene er derfor at morfologi er en viktig komponent å inkludere i språkopplæring for minoritetsspråklige elever. Appen Kaptein Morf kan være et godt supplement til ordinær klasseromsundervisning, og kan fungere som en integrert komponent i språkintervensjoner som skreddersys til den enkelte minoritetsspråklige elevs behov. Kaptein Morf er gratis og tilgjengelig for bruk i norsk skole.

Referanser

- Bratlie, S.S. (2021). Understanding and enhancing morphological knowledge in children with language-minority backgrounds: a meta-analysis and a randomized controlled trial (Vol. no. 338) [Doctoral dissertation, Department of Special Needs Education, Faculty of Educational Sciences, University of Oslo]
- Bratlie, S.S., Gustafsson, J.-E., & Torkildsen, J.v.K. (2021). Effectiveness of a Classroom-Implemented, App-Based Morphology Program for Language-Minority Students: Examining Latent Language-Literacy Profiles and Contextual Factors as Moderators. *Reading Research Quarterly*, 57(3), 805– 829. <https://doi.org/10.1002/rrq.447>
- Bratlie, S. S., Brinchmann, E. I., Melby-Lervåg, M., & Torkildsen, J. v. K. (2022). Morphology — A Gateway to Advanced Language: Meta-Analysis of Morphological Knowledge in Language-Minority Children. *Review of Educational Research*, 92(4), 614–650. <https://doi.org/10.3102/00346543211073186>
- Goodwin, A. P., & Ahn, S. (2013). A meta-analysis of morphological interventions in English: effects on literacy outcomes for school-age children. *Scientific Studies of Reading*, 17(4), 257–285. <https://doi.org/10.1080/10888438.2012.689791>
- Hulme, C., Snowling, M., West, G., Lervåg, A. & Melby-Lervåg, M. (2020). Children's language skills can be improved: Lessons from psychological science for educational policy. *Current Directions in Psychological Science*, 29(4), 372-377. <https://doi.org/10.1177/0963721420923684>
- Lervåg, A., & Aukrust, V. G. (2010). Vocabulary knowledge is a critical determinant of the difference in reading comprehension growth between first and second language learners. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51(5), 612–620. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2009.02185.x>
- Melby-Lervåg, M., & Lervåg, A. (2014). Reading comprehension and its underlying components in second-language learners: A meta-analysis of studies comparing first- and second-language learners. *Psychological Bulletin*, 140(2), 409–433. <https://doi.org/10.1037/a0033890>
- Nagy, W. E., & Anderson, R. C. (1984). How many words are there in printed school English? *Reading Research Quarterly*, 19(3), 304–330. <https://doi.org/10.2307/747823>
- Plante, E., & Gómez, R. L. (2018). Learning without trying: The clinical relevance of statistical learning. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 49(3S), 710–722. https://doi.org/10.1044/2018_LSHSS-STLT1-17-0131
- Torkildsen, J. v. K., Bratlie, S. S., Kristensen, J. K., Gustafsson, J.-E., Lyster, S.-A. H., Snow, C., Hulme, C., Mononen, R.-M., Næss, K.-A. B., López-Pedersen, A., Wie, O. B., & Hagtvet, B. (2022). App-based morphological training produces lasting effects on word knowledge in primary school children: A randomized controlled trial. *Journal of Educational Psychology*, 114(4), 833–854. <https://doi.org/10.1037/edu0000688>

Nå med doseringsanvisning i henhold til IDDSI*

4 EKSTREMT TYKK

3 MODERAT TYKK

2 LITT TYKK

1 MINIMALT TYKK

Nestlé HealthScience
ThickenUp® clear
Förtjockningsmedel för mat och dryck
Fortykningsmiddel til mat og drikke
Sakeuttamisjauhe ruokaan ja juomaan

125 g e

Det krystallklare valget ved **dysfagi**

ThickenUp® Clear er et amylaseresistent fortykningsmiddel som endrer konsistens av mat og drikke uten å påvirke smak, lukt eller farge. ThickenUp® Clear har klinisk bevist å redusere risikoen for aspirasjon, og øke svelgesikkerheten.¹⁻⁴

Informasjon til helsepersonell

ThickenUp® Clear er et næringsmiddel til spesielle medisinske formål, og skal brukes under medisinsk tilsyn. Beregnet til kostbehandling av pasienter med dysfagi.

*International Dysphagia Diet Standardisation Initiative. Les mer på: www.iddsi.org

Ref: 1. Rofes L et al. Aliment Pharmacol Ther 2014;39(10):1169-79. 2. Vilardell N et al. Dysphagia 2016; 31(2):169-79. 3. Leonard RJ et al. J Acad Nutr Diet. 2014;114(4):590-4. 4. Rofes L et al. Neurogastroenterol Motil 2014 Sep;26:1256-65.

Nestlé
HealthScience
www.nestlehealthscience.no

SITS-KONGRESS I STOCKHOLM

Styret i SITS.

På selveste DLD-dagen (DLD = developmental language disorder, utviklingsmessige språkforstyrrelser på norsk) den 14. oktober, inviterte Svensk interesseforening for tal och språk (SITS) til kongress i Stockholm. Eli Tendeland fra styret og undertegnede var heldige og fikk representere NLL ved arrangementet. Årets overskrift for kongressen var *Pedagogiska möjligheter i möte med olika språkliga förutsetningar*, og de ulike foreleserne snakket om ulike perspektiver på språkbruk, flerspråkighet, og språkforstyrrelser i skolen.

Dagens hovedforeleser var Elin Thordardottir fra McGill University i Montréal, Canada. Thordardottir er selv islandsk, men bodde deler av oppveksten i Frankrike, og har som voksen bodd i USA og i Canada. Hun innledet med å fortelle litt om sine egne opplevelser av å ha levd et flerspråklig liv, og også å ha oppdratt barn i en flerspråklig setting. Hun understreket særlig at selv barn som tilsynelatende snakker et andrespråk perfekt og aksentfritt, ikke nødvendigvis har god nok kunnskap til mer kompliserte

språklige oppgaver som å lese en roman eller å delta i mer akademisk aktivitet. Dette er ikke nødvendigvis lett å oppdage, fordi det ekspressive språket på overflaten kan være helt upåfallende.

DLD-dagen dreier seg i stor grad om å skape oppmerksomhet om DLD. Thordardottir begynte med å fortelle om en studie hun har ledet, som viste at på tvers av mange vestlige land var det omtrent 60 % av befolkningen som oppga å kjenne til DLD. Det var til dels stor forskjell mellom land, men det som var påfallende var at i land der flere kjente til tilstanden, var det også mange som hadde misforstått hva DLD er. På oppfølgingsspørsmål svarte mange at de trodde det dreide seg om artikulasjonsvansker. Dette viser at det er en stor jobb å gjøre, ikke bare med å gjøre DLD kjent, men også med å forklare hva DLD er og hvordan det skiller seg fra for eksempel dysleksi, ulike typer artikulasjonsvansker eller autismespekterforstyrrelser. En del av dette bildet er også at DLD er en skjult tilstand, som det relativt sett er lite forskning på, og der det

kan være uklart om tilstanden bør håndteres i kontekst av skole og opplæring, eller som en del av helsetjenesten (McGregor, 2020). Mye forskning viser at lærere ikke er flinke til å plukke opp tegn på DLD, og at foreldre har lettere for å søke hjelp for artikulasjonsproblematikk enn for språk. Hvis foreldre først legger merke til språkproblematikk, er de imidlertid en pålitelig kilde til informasjon. Noe av grunnen til at DLD kan være vanskelig å oppdage for de som ikke er fagfolk, er at språket gjerne ikke er avvikende, men snarere forsinket sammenlignet med språket til jevnaldrende. Barna gjør de samme feilene som yngre barn. Samtidig utvikler også språket til barn med DLD seg etter hvert som de blir eldre, og man hører derfor ikke alltid store avvik eller andre grammatiske konstruksjoner enn man forventer fra barn. Omgivelsene vil derfor ikke alltid legge merke til de språklige vanskene. Barna snakker gjerne korrekt rent grammatisk, men språket kan fremstå noe enkelt og barnslig. Dette gjør også at barna når de blir eldre kan ha relativt upåfallende tale, men likevel streve med språket gjennom skolegangen fordi det forventes og kreves mer avansert språkferdighet for å gjennomføre skoleløpet. Dette bidrar til bildet av DLD som en skjult tilstand. Thordardottir trakk her også linjen til det hun kalte «late-emerging poor readers», som er en gruppe barn som lærer seg selve avkodingen relativt greit, men der det senere oppstår lese- og skriveproblemer når kravene blir høyere. Dette kan ofte være knyttet til språklige faktorer.

Over tid har tendensen vært at man har gått fra et overveiende negativt til et overveiende positivt syn på flerspråklighet. Et av Thordardottirs hovedpoeng var at selv om flerspråklighet på mange måter er en ressurs, må vi ikke miste av syne at de fleste flerspråklige ikke vil ha like gode ferdigheter på noen av språkene sine som ettspråklige. Thordardottir har gjort mye av sin forskning på flerspråklighet i Montréal. Fordelen med dette er at Montréal er en «ekte» flerspråklig by, der man kan slippe en del av de faktorene som ofte kan være vanskelige å kontrollere for, slik som sosioøkonomisk status, fordi hele befolkningen faktisk er flerspråklig. Thordardottirs studier viser at for flerspråklige koker språkferdigheten i et gitt språk stort sett ned til eksponering. For alle flerspråklige vil det være variasjon i hvor mye de hører og bruker de to (eller flere) språkene. Funnene til Thordardottir er ganske enkelt at barna kan det språket best som de bruker mest. Med andre ord: «Øvelse gjør mester». For eldre barn viser studiene i tillegg at mengde eksponering er viktigere enn tidspunktet for når man begynner å lære det aktuelle språket. For flerspråklige barn er det altså som nevnt vanskelig å nå helt opp til nivået til de ettspråklige. Blant annet viste

Årets Tal- och språkpris ble tildelt foreningen Unga med språkstörning, her representert ved Albert Telon og Wilma Dahlgren. Prisen ble delt ut av leder for SITS, Annelie Westlund (i midten).

Thordardottir til studier fra Island, der det kom fram at barn av innvandrere tilegner seg språket mye saktere enn enspråklige barn. Variasjonen i ferdighetsnivået er stor. I det aktuelle datamaterialet var det flerspråklige barn som nådde helt opp til gjennomsnittet for enspråklige barn og barn som lå vesentlig under. Et interessant poeng er likevel at det var ingen flerspråklige barn som gjorde det bedre enn gjennomsnittet for de enspråklige. Thordardottir understreket derfor at man bør være realistisk i sitt forhold til flerspråklighet. Det har fordeler, men det er også en fare for at barna ikke blir gode nok i noen av språkene sine til at de mestrer språket i tilstrekkelig grad til å gjøre mer krevende oppgaver, som for eksempel å skrive en eksamensoppgave eller å gjennomføre høyere utdanning.

For barn med DLD viser forskningen at hvis en intervensjon skal ha effekt for begge språk, må den også rettes mot begge språk. Dette harmonerer med prinsippet om at språk trenger øvelse. Det er liten grad av overføring mellom de to språkene. Det hjelper altså ikke førstespråket å gi intervensjon på andrespråket, eller omvendt. For eldre barn som har en grad av metaspråklig bevissthet, kan det imidlertid forekomme generalisering fra ett språk til et annet når det gjelder mer generelle prinsipper som for eksempel fortelleferdigheter. Til slutt drøftet Thordardottir om man kanskje bare må akseptere at flerspråklige barn vil mestre det ene språket vesentlig bedre enn det andre. Dersom man ønsker at de skal mestre begge mer eller

mindre like godt, vil det kreve stor innsats fra både barn og foreldre, fordi de må få nok øvelse i begge språkene.

Dagen fortsatte med Gudrun Svensson, dosent i flerspråklighet ved Linnéuniversitetet, som snakket om læring i flerspråklige klasserom. Hun pekte først på at endringer i samfunnet som helhet har ført til at vi må forholde oss på nye måter til flerspråklighet i skolen. Man kan kanskje ikke lenger tenke så ettspråklig som man tidligere har gjort, og en flerspråklig tankegang tvinger seg fram. Flerspråklige elever bor ofte spredd, de er her ofte som et resultat av at de må (for eksempel som flyktninger), og familien har ofte gjennomgått en stor reise både kulturelt og geografisk. Selv barn som ikke selv har migrert, har migrasjonserfaring på grunn av sin familiesituasjon. På skoler med høy andel flerspråklige, kan situasjonen i en gitt klasse være at det finnes mange forskjellige førstespråk, samtidig som det kan være stor variasjon i når de ulike barna begynte å lære undervisningsspråket. Mange barn har dessuten en svært uoversiktlig språksituasjon, der de kan mange språk delvis, bruker dem på ulike arenaer, og ikke minst har de ulike forhold til dem. Dette innebærer selvsagt store utfordringer for læreren. Svensson gikk videre til å snakke om transspråklighet i klasserommet. Dette er en innfallsvinkel der læreren skal bruke de ulike språkene som forekommer i klassen som en ressurs i undervisningen. Andrespråkforskningen i Sverige har utviklet seg i en retning som betoner flerspråkligheten og kommunikasjonsferdighet, snarere enn å fokusere alt på korrekt grammatikk og uttale. Nå tenker man seg i større grad førstespråket som en viktig bakgrunn for å lære seg nye språk. Dette dreier seg også om identitet og innflytelse i samfunnet. Teorien bak dette handler om at man har en form for underliggende generell språkferdighet som understøtter all språklæring, og når man kan ett språk godt vil dette altså i seg selv bidra til at det er lettere å lære seg språk nummer to eller tre. Samtidig som man bør se på flerspråkligheten som en ressurs, understreket Svensson, som Thordardottir, at selv om barn kommuniserer ganske godt på svensk (eller norsk), er det viktig å huske at for eksempel dybde og bredde i ordforrådet kan være dårligere enn hos ettspråklige barn på samme alder. Tilsvarende kan det være vanskelig å lese mer avanserte bøker fordi man ikke har tilstrekkelig språkferdighet til å forstå, selv om man klarer å uttrykke seg godt nok til å fungere i hverdagen. Svensson talte varmt for å bruke førstespråkene aktivt inn i undervisningen gjennom for eksempel å diskutere hva ulike ting heter på ulike språk. Dette var i seg selv interessant, fordi Thordardottir talte eksplisitt for det motsatte, og trakk fram transspråklighet som et undervisningsprinsipp hun ikke støttet eller så

fordeler ved. Her var det åpenbart teoretisk og praktisk uenighet mellom de to innleiderne.

Etter et innlegg om effekter av pandemien og tilhørende digitalisering i den svenske skolen, snakket Anna Ekström, lektor i logopedi ved Linköpings universitet, om likeverdig utdanning for barn med språkforstyrrelser. Forskningen viser at barn med språkforstyrrelser har lavere måloppnåelse i skolen, og det er færre som går videre til høyere utdanning. De har også færre vennskapsrelasjoner og opplever flere konflikter. Ekström har i samarbeid med forskere fra Lunds universitet og Karolinska institutet et forskningsprosjekt som har som overordnet målsetting å bedre skolesituasjonen for elever med språkforstyrrelser. De har fokus på undervisning i vanlige klasser og kombinerer både kvalitativ og kvantitativ metode. Her la Ekström fram en intervjustudie der de har undersøkt 23 elever med språkforstyrrelser og deres opplevelse av hvordan det er å gå på skolen. Det var fire hovedpunkter som kom fram når det gjelder elevenes opplevelse av eget språk og kommunikasjon. (1) følelsen av utilstrekkelighet og av å sammenligne seg med andre, (2) følelsen av å være misforstått og at andre har feil oppfatning av dem, (3) viktigheten av å kjenne seg trygg og bekvem, og (4) viktigheten av den sosiale og kommunikative sammenhengen. Ekström understreket også at et av funnene fra studien var at selv om disse barna hadde mange problemer og vanskeligheter knyttet til skolegangen, var det samtidig slik at mye kunne fungere bra, som for eksempel kommunikasjon med enkeltlærere eller med venner. Hun fremhevet også at barn og unge med språkforstyrrelser sin egen stemme er en viktig kilde til kunnskap og forståelse for gruppen, og kan hjelpe oss med å utforme relevante og motiverende støtte tiltak. Selv om språkforstyrrelser kan være en skjult vanske fra omverdens perspektiv, er den slett ikke skjult for den det gjelder – det er snarere noe som kan prege mange av livets aspekter hver eneste dag.

Dagen ble avsluttet med et innlegg om ulikheter i skolen, både knyttet til hjemmeforhold, områdene barn vokser opp i og forhold knyttet til skolen direkte. Det å møte slike ulikheter i forutsetninger elevene har for å komme seg gjennom skoleløpet er vesentlig for å sørge for at alle får like muligheter til å lykkes både i utdanning, yrkesliv og i livet mer generelt.

Vi takker for invitasjonen til en fin konferanse i en vakker by!

Frøydis Morken

AFASIDAGENE 2022

For 20. gang arrangerte Statped 10. og 11. november sine årlige afasidager på Hovseter i Oslo. Totalt var det 67 logopeder som deltok fysisk, i tillegg til 267 logopeder som koblet seg på digitalt. Tradisjonen tro var konferansen en vellykket blanding av praksiserfaringer og forskning – og ikke minst en viktig møteplass for landets afasilogopeder. Monica Norvik fra Afasiteamet loset deltakerne gjennom to spennende dager.

Torsdagen ble delt mellom fem foredrag samt informasjon fra Afasiforbundet, mens hele fredagen var satt av til Dr. Celia Woolf som presenterte CommuniCATE.

Dag 1 startet med en presentasjon av det viktige arbeidet Afasiforbundet gjør. Marianne Brodin, som er generalsekretær i Afasiforbundet i Norge, ga en kort oversikt over ressursene Afasiforbundet tilbyr og aktuelle prosjekter, blant annet om telelogopedi, følgevanter av hjerneslag og primær progressiv afasi. Som mange sikkert har hørt blir Afasiforbundet fra 1. januar slått sammen med LHL, og skifter navn til LHL hjerneslag & afasi. LHL er Norges største brukerorganisasjon for slagrammede og pårørende. Brodin blir da spesialrådgiver med ansvar for afasisaken i LHL. Planene høres lovende ut og kommer sikkert til å styrke det interessepolitiske arbeidet på afasiområdet.

Trond Andre Johannessen, som har afasi, og Trine-Marie Hagen fortalte om afasi i parforhold. Trond var 35 år gammel da han fikk afasi og to år etterpå ble han kjent og etter hvert sammen med Trine-Marie. De to hadde gode råd og tips til logopedene: «Bruk tid på å bli kjent med pasientene dine. Spør hva de liker. Ikke alle er glade i kryssord!» og et ønske: «Få folk til å skjønne at mennesker med afasi ikke er dumme». Når det gjelder parforholdet så kan vi nok alle lære noe av Trond og Trine-Marie, om vi har afasi eller ei, det å være flink til å snakke sammen om følelser og å bruke tid til å kommunisere er viktig. Eller, som Trine-Marie sier: «Prat sammen, for Guds skyld!».

Kan afasilogopeden skade? Dette ubehagelige spørsmålet stilte Jørgen Flor oss i et tankevekkende, men samtidig også underholdende foredrag. Han er psykolog og forfatter av boken «Skadelige samtaler – myten om bivirkningsfri terapi» og skisserte mulige svar på spørsmålet ut ifra pasientens, terapeutens og forskerens perspektiv. Når det gjelder terapeutenes perspektiv så var det oppsikts-

Monica Norvik sammen med Celia Woolf (til venstre).

vekkende å høre at 92 % av terapeutene rangerer seg selv som blant de 15 % topp kompetente. Det er åpenbart at det er noen blinde flekker her. For å unngå at vi gjør vondt verre, understreker Flor blant annet viktigheten av en god terapeutisk allianse i arbeidet vårt: en relasjon som er preget av gjensidig respekt og enighet om mål. Han konkluderer avslutningsvis med at selv om logopedi muligens kan være risikabelt, så er nok risikoen ved å la være større.

Et praksisrettet perspektiv ga privatpraktiserende logoped Anita N. Døhl som fortalte om en mann med kronisk afasi og alvorlig taleapraksi. I samarbeid med Statped ble behandlingen skreddersydd og intensivert, og pasienten oppnådde på ett år imponerende resultater. Metoder som blant annet ble brukt var Sound Production Therapy (SPT) og TIAS. Sistnevnte er et program for behandling av taleapraksi, som forhåpentligvis blir publisert i løpet av våren 2023. Praksisfortellingen viser hvor nyttig og viktig et godt logopedtilbud er – også i kronisk fase.

Ph.d-stipendiat ved UiO, Helene Killmer, undersøker ved hjelp av samtaleanalyse hvordan kommunikasjonsvanter påvirker hverdagsaktiviteter og deltakelse hos foreldre med afasi og deres barn. Samtaleanalyse betyr å ta videopptak av ekte hverdagssamtaler, for så å transkribere både ord og intereksjoner, i tillegg til non-verbal kommunikasjon som gester, mimikk og blikkontakt. Det var interessant å høre at

foreldre med afasi ikke har vansker med å vise autoritet når de oppfordrer barna sine til noe eller ber dem om å stoppe en handling. Mennesker med mild afasi har imidlertid muligheten til å finjustere anmodningene sine bedre og kan trappe opp «alvorlighetsgraden» ved behov (f.eks. ved å bruke en lavere stemme og et mildere ordvalg i starten som «Vask deg litt.» vs. «Vask deg!» og høy stemme). Helene oppmuntrer oss til å bruke samtaleanalysen i vår logopediske praksis for å få innsyn i hverdagskommunikasjonen. Hun tipset deltakerne om «Better Conversations with Aphasia», som er et gratis rehabiliteringsprogram som nylig har blitt oversatt til norsk.

Seniorrådgiver på Afasiteamet i Statped, Hedda Døli, avsluttet dagen med funn fra sitt ph.d.-prosjekt ved Universitet i Bergen som omhandler prediktorer og prognoser ved afasi. Hva påvirker bedring, og hvordan skal vi svare når pasienten spør: «Kommer jeg til å bli bedre?». Når det gjelder pasientrelaterte faktorer så har alderen helt klart noe å si. Man har også evidens for at logopediske tiltak har effekt, men hvordan ser det ut med slagrelaterte faktorer som grad av afasi, skadelokalisasjon, skadestørrelse og grad av vansker i akuttfasen? Hedda tok oss med på en reise dypt inn i hjernen, og snakket flytende gresk og latin når hun fortalte at skader i parietallappen, spesielt av postsentral gyrus og inferior parietal gyrus predikerer alvorlighetsgraden av afasi etter 12 måneder. I tillegg har grad av afasi målt etter tre måneder sammenheng med grad av afasi etter 12 måneder. Mange flere detaljer finner man i artikkelen hennes som er publisert i tidsskriftet Aphasiology.

På fredag holdt dr. Celia Woolf, logoped, forsker og underviser ved City, University of London og Queen Mary University of London et inspirerende foredrag om prosjektet CommuniCATE. Hun fokuserer på kompensatoriske tiltak som øker muligheten for å lese og skrive ved hjelp av «technology-enhanced therapy». I behandlingen av afatiske skrive- og leseferdigheter benytter hun seg av støttende teknologier som for eksempel tekst-til-tale-funksjon, aktive ordforslag og dikteringsfunksjon. Brukere velger selv hva de ønsker å jobbe med, for eksempel å skrive meldinger, e-poster, julekort, en blogg-artikkel eller til og med en hel biografi. Det som særpreger hennes forskning, er at behandlingen er fullstendig praksisrettet og anvendelig i en verden der brukere med afasi ofte ikke får høyintensiv trening, men bare én til to timer per uke. Hun viser at bare 14 timer med logopedi (derav én til to timer som blir brukt på den tekniske opplæringen) kan ha en imponerende stor effekt på hvordan og hvor mye deltakerne får skrevet og lest, og hvor stor betydning dette har på deltakelsen og livskvaliteten deres. Når det gjelder teknologien, så endrer den seg i stadig raskere tempo, men det betyr også at mange verktøy, som det å få lest opp teksten, ofte finnes gratis innebygd på mobilen eller nettbrettet. Til de som har lyst til å komme i gang med denne metoden, anbefaler hun nettsiden <https://cityaccess.org> for å få tilgang til CommuniCATE sine ressurser, og www.aphasiasoftware-finder.org. Nettsiden app.afasi.no gir en god oppsummering av afasivennlige ressurser som vi har i Norge.

Vanessa Seidler Krone

MINNEORD: LOGOPEDNESTOR ANNE-LISE RYGVOLD

Vår kjære venninne og logopedkollega Anne-Lise Rygvold døde natt til 25. oktober. Hun døde mens hun sov og med sin datter Trine ved sin side. Anne-Lise fikk sommeren 2021 beskjed om at hun hadde en sjelden og dessverre inkurabel kreftsykdom. Hun sa hun håpet å leve til hun var 80. Hun ble 75 år.

Det finnes knapt en logoped, eller spesialpedagog, i Norge som ikke har hørt om Anne-Lise Rygvold. For spøk ble det sagt at hun var «alle logopeders faglige mor». Gjennom imponerende 27 år var hun leder for logopediutdanningen ved Universitetet i Oslo. Anne-Lise har alltid vært genuint interessert i både studenter og studentenes praksisveiledere. Hun var en fremragende foreleser og fulgte opp studentene med humor, varme, generøsitet og solid faglig kunnskap.

Som leder for logopediutdanningen kjempet Anne-Lise utrettelig for å bevare og utvikle logopedien som profesjon, fag og forskningsfelt i Norge. Hun har hatt en uvurderlig betydning for logopedien i Norge. Blant annet sto hun trofast på barrikadene for at audiopedagogikk og logopedi ikke skulle slås sammen til ett fagområde. Hennes mantra var at vi må holde den logopediske fanen høyt, og logopeder gjør en viktig jobb som bare logopeder har kompetanse til å gjøre. Avtrykket av Anne-Lises engasjement og faglige kompetanse finner vi igjen i alle logopediutdanningene i Norge i dag. Vi har enormt mye å takke henne for.

I tillegg til å være en brennende engasjert fagperson, viet Anne-Lise mye av sitt liv til frivillig arbeid for Norsk logopedlag (NLL). Hvert semester ble nye studenter oppfordret til å bli medlem i organisasjonen. Hun var engasjert i redaksjonen for Norsk tidsskrift for logopedi fra 1990–1994, og etter det, som medlem av fagutvalget i NLL i 28 år – som utvalgets leder det meste av denne tiden. Med klokskap sørget hun for at logopedene i Norge til enhver tid har blitt kurset og oppdatert på et høyt faglig nivå med forelesere fra inn- og utland. I 2018 ble Anne-Lise æresmedlem i Norsk logopedlag. Det var på høy tid og vel fortjent.

Anne-Lise har også bidratt med kunnskap og engasjement i den europeiske sammenslutningen av logopeder, CPOOL/ESLA. Gjennom mange år representerte hun NLL i utdanningsgruppen i CPOOL. Det er noen få som fortsatt nevnes med fornavn i organisasjonen, og Anne-Lise er blant dem. Hun var en særdeles viktig bidragsyter i arbeidet med å

lage felles standarder for innholdet i logopediutdanningen i alle europeiske land, gjennom NetQues-prosjektet.

I løpet av Anne-Lises mangeårige yrkesliv, ved Statens spesiallærerhøgskole, som senere ble Institutt for spesialpedagogikk, UiO, har forskningen hennes vært konsentrert om internasjonalt adopterte barn, særlig deres språkmestring og språklige vansker. Anne-Lise har også publisert mange vitenskapelige artikler og skrevet flere lærebøker innen områdene internasjonale adopsjoner og språk, språkforstyrrelser og lese- og skrivevansker i løpet av denne perioden. Hennes brennende engasjement tok heller ikke slutt da hun ble pensjonist i 2017. Hun var for eksempel initiativtaker for å igangsette og få gjennomført Catalise Norge-prosjektet. Dette prosjektet er en konsensusstudie for å sikre at terminologi og kriterier for språkforstyrrelser i Norge samsvarer med internasjonale standarder og nyere forskning.

Anne-Lise var ikke bare opptatt av forskning, hun var også vært svært engasjert i praktiske problemstillinger i fagfeltet. Hun har blant annet bidratt til at vi i dag har norske utgaver av flere språktester, som BPVS-II, TROG-2 og CELF-4. Før hun ble alvorlig syk, rakk hun også å utvikle den norske pilotutgaven av CELF-5. Det er et stort tap for fagfeltet i Norge at Anne-Lises kompetanse ikke vil være med i lanseringen av CELF-5.

Helt til det siste var Anne-Lise aktiv i fagmiljøet, og senest i juni 2022 stod hun på scenen på NLLs sommerkonferanse. Vi er mange som har mistet mye ved Anne-Lises bortgang. Våre tanker går til datteren Trine og hennes mann Haakon, til barnebarna Hauk og Ole, og til Inge som var Anne-Lises kjæreste og fortrolige gjennom mange år. Vi takker Anne-Lise for hennes sprudlende nærvær og faglige generøsitet. Det har smittet over på oss alle.

*Randi Fosser, Marianne Klem, Katrine Kvisgaard,
May-Britt Monsrud, Monica Norvik og Stian Valand*

INTERVJU MED LEDEREN AV THE UKRAINIAN SOCIETY OF SPEECH LANGUAGE THERAPY

Oksana Lyalka.

En av deltakerne på dette årets sommerkonferanse var lederen av *The Ukrainian Society of Speech Language Therapy*, Dr. Oksana Lyalka. Da hun besøkte Oslo fikk vi i tidskriftet mulighet til å intervju henne om fortid, nåtid og fremtid for *språk- og taleterapeuter* (Speech and Language Therapists, SLTs) i Ukraina. Lyalka skiller mellom logoped og SLT, noe vi kommer tilbake til senere i intervjuet, og SLT-begrepet vil derfor brukes gjennomgående i denne teksten.

Lyalka selv ble interessert i språk og kommunikasjon for mer enn ti år siden da hun jobbet med afasiforskning som lingvist i Ukraina. Etter hvert startet hun som doktorgrads-stipendiat ved The National Academy of Sciences of Ukraine. Afasi viste seg å være et område som var lite studert i Ukraina. Mennesker med kommunikasjonsforstyrrelser fikk ikke profesjonell hjelp på sykehusene, og det fantes ikke oppdatert litteratur på tematikken. Hun bestemte seg derfor for å fortsette studiene i utlandet og tilbrakte

først et år som Fulbright-stipendiat ved University of Colorado (USA). Lyalka fullførte siden en doktorgrad om ordmobilisering hos pasienter med afasi ved Newcastle University (Storbritannia) og Macquarie University (Australia), der hun var en del av IDEALAB. Dette doktorgradsprogrammet er et samarbeid mellom fire ulike europeiske og ett australsk universitet. Etter fullført doktorgrad i 2017, valgte hun å dra tilbake til Ukraina for å bruke denne internasjonale kompetansen til å etablere SLT som en helsefaglig profesjon der.

Lyalka fortalte at det i 2017 var stort behov for språk- og talerehabilitering i Ukraina, fordi sykehusene hadde svært mange pasienter med afasi. Disse pasientene var i stor grad soldater som hadde blitt skadet i krigshandlinger under den russiske invasjonen av Ukraina som var i gang allerede i 2014. Siden starten av invasjonen hadde mange unge soldater fått språk- og kommunikasjonsvansker som følge av for eksempel skuddskader. Majoriteten av disse pasientene hadde bare fått fysioterapi, mens språk-, kommunikasjons- og svelgevansker ikke hadde inngått i rehabiliteringen. Dette til tross for at det for mange av pasientene var flere år siden de hadde blitt skadet. En utfordring var at for å kunne jobbe på et ukrainsk militær-sykehus, er det nødvendig å være sertifisert helsepersonell. I Ukraina er imidlertid *logoped* en utdanningsprofesjon. Dette gjorde at det ikke fantes logopedstillinger i helsevesenet, til tross for det enorme behovet for logoped-tjenester for soldater med ervervede kommunikasjonsforstyrrelser. Løsningen ble derfor at Lyalka begynte å jobbe som frivillig på sykehuset, slik at hun likevel kunne tilby soldatene kvalifisert hjelp.

En annen utfordring i arbeidet hennes var at formell utdanning i logopedi i Ukraina primært fokuserer på barn og ungdom, og de fleste logopeder jobbet derfor bare på skoler. Få, om noen, jobbet med kommunikasjonsproblemer som kan oppstå hos voksne. Lyalka forteller hvordan hun dermed ikke bare måtte utvikle tiltaksmateriell, men også screeninger og formelle vurderingsverktøy for språk- og kommunikasjonsproblemer. Dessuten hadde mange av soldatene ikke bare afasi, men ofte alvorlige nevrologiske skader. Dette kunne dreie seg om tap av kognitive funksjoner som å planlegge, ta avgjørelser, initiere en

samtale, eller holde øyekontakt, i tillegg til fysiske utfordringer som å holde en blyant (uten fysisk svekkelse i hånden) eller å tegne en strek. Etter at Lyalka hadde jobbet med disse pasientene en stund, gjenvant mange sakte, men sikkert ferdigheter og forbedret kommunikasjonen.

Lyalka fortsetter å forklare hvordan alvorlige krigsskader ofte krever langsiktige tjenester, og at ofte er tilgjengeligheten god for fysio- og ergoterapi, men det er mangel på forståelse for behovet for språkterapi. Lyalka begynte derfor å ta til orde for at SLT skulle bli en helseprofesjon, og i fjor kom det endelig på listen over regulerte yrker i det ukrainske helsevesenet. Dette er det første steget mot å utvikle et utdanningsprogram i moderne logopedi eller SLT som man håper etter hvert vil kunne bli en beskyttet tittel. De som utdannes som SLT skal få bred opplæring og kunne jobbe med kommunikasjonsforstyrrelser hos voksne, samt dysfagi, i tillegg til diagnostisk arbeid og kommunikasjonsforstyrrelser hos barn og unge. Slik sett vil utdanningen og yrket ligne på slik det ser ut i f.eks. Storbritannia og USA.

Da situasjonen i Ukraina ble verre i februar i år, forteller Lyalka at hun jobbet i Ukraina, og fortsatte med det en tid etter invasjonen. Hun hadde en travel hverdag der hun jobbet lange timer hver dag med sin private praksis, underviste, utviklet en helseprofesjon, og prøvde å evakuere soldater med alvorlige funksjonshemminger. Om kveldene var det ofte flyalarm, og hun ble tvunget til å tilbringe timevis i kjelleren. I det lange løp var dette utmattende og gjorde det vanskelig å fortsette arbeidet. Selv om hun ønsket å bli i Ukraina, bestemte hun seg til slutt for å reise til Berlin. Lyalka jobber for tiden i et selskap som utvikler nevronavigasjonsprogramvare for transkraniell magnetisk stimulering (TMS) som skal brukes til språkkartlegging. Hun reiser også tidvis tilbake til Ukraina for å hjelpe med språkvurdering under våkne hjerneoperasjoner, og hun fortsetter også å jobbe med å fremme SLT som profesjon i Ukraina. På spørsmål om situasjonen for pasienter og barn som trenger SLT-tjenester, forteller Lyalka at de har etablert samarbeid med ESLA (European Speech and Language Association), og personer som trenger hjelp med språk og kommunikasjon enten i eller utenfor Ukraina kan fylle ut et googleskjema for å finne en SLT de kan samarbeide med.

Hun sier også at det fortsatt er mulig å få hjelp og tjenester, og enkelte reiser også tilbake til Ukraina når det er mulig. De fleste ukrainere ønsker ikke å forlate hjemlandet hvis det er mulig å bli værende, og mange vil reise hjem så snart de kan. Lyalka understreker at folk hadde gode liv i Ukraina, og at de som har flyktet til andre land savner kulturen og det sosiale miljøet de var en del av.

På spørsmål om fremtiden til SLT i Europa, sier Lyalka at verdien av yrket vårt ofte blir undervurdert. Kommunikasjonsvansker er usynlige for andre mennesker, og derfor tror mange at «det du ikke ser, eksisterer ikke». En logoped blir ofte stereotypet forstått som en som bare underviser i språklyder, men vi gjør selvfølgelig mye mer enn dette, og profesjonen vår har utviklet seg enormt de siste tiårene. Lyalka mener at en måte å øke synligheten, er å få profesjonen vår integrert i helsevesenet som en helseprofesjon. Ulike kommunikasjonsforstyrrelser kan være ødeleggende for menneskers liv. Pasientene som SLTs/logopeder behandler, lider under kommunikasjonsvanskene sine, og disse vanskene er ikke mindre viktige enn andre vanskeligheter de opplever, sier hun. Kommunikasjonsvansken er særlig ødeleggende fordi det isolerer dem det gjelder. Kommunikasjon er ikke underholdning, det er grunnleggende fysiologiske behov, på samme måte som mat og drikke. Det å få kontakt med andre gjennom kommunikasjon, påvirker oss både fysiologisk og psykologisk. Denne effekten er sterkt undervurdert. Lyalka oppfordrer også til å finne felles terminologi for kommunikasjonsforstyrrelsene vi jobber med, uavhengig av om vi jobber med barn eller voksne. En felles terminologi er viktig for å øke samfunnets forståelse for kommunikasjonsforstyrrelser og deres betydning. Lyalka understreker dessuten behovet for å forene profesjonen vår over hele Europa. Dette kan øke samfunnets kunnskap om SLT, og få andre til å verdsette yrket vårt og se viktigheten av arbeidet vi gjør.

Christiane Lingås Haukedal

FONEMTEST I DIGITALISERT FORM

Jacques Koreman, NTNU

Språklydsvansker hos barn kan påvirke kommunikasjonen og føre til langsiktige, negative konsekvenser for deres akademiske og sosiale utvikling (Hitchcock et al., 2015). I samme artikkel fremholdes det at 10 % av barna fra førskole- til skolealder har språklydsvansker. Språklydsvansker utgjør en vesentlig del av arbeidsoppgavene til logopeder. Funnene gjelder barn i USA, men det er ingen grunn til å tro at situasjonen er annerledes i Norge. Tester som kan brukes til å kartlegge fonologiske vansker hos barn er derfor et viktig redskap for de aller fleste logopeder. Norsk fonemtest (Tingleff, 2002) er en test som blir brukt til dette formålet. Testen gjennomføres med penn og papir, i likhet med lignende tester for mange andre språk (McLeod & Verdon, 2014). Dette bidraget presenterer en ny, digital plattform for å kartlegge språklydsvansker hos barn. Plattformen er foreløpig brukt til å implementere Norsk fonemtest, men tanken er at den også kan overføres til andre tester i fremtiden.

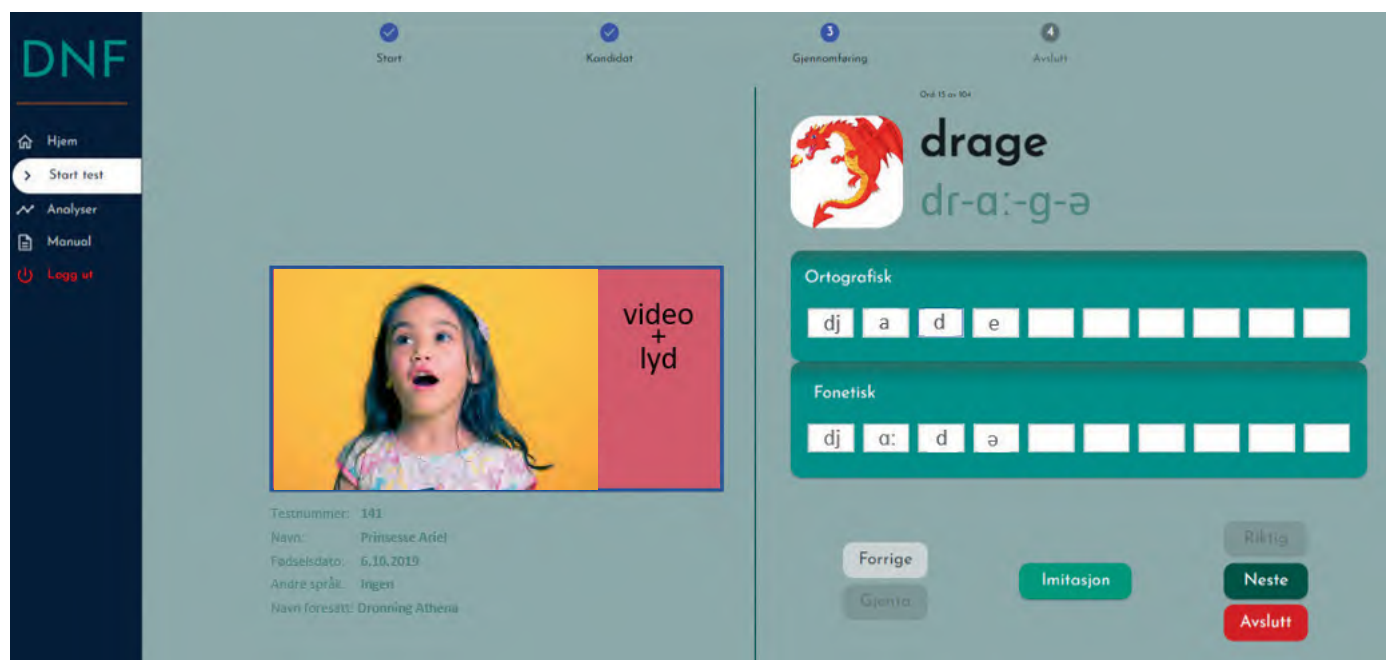
Digital Norsk fonemtest (DNF)

Den web-baserte digitale plattformen DNF er en prototype med en enkel oppbygging som reflekterer stegene i Norsk

fonemtest. Vi har valgt å implementere Norsk fonemtest ganske tett til originalen slik at det er lett å sammenligne resultatene fra DNF med den manuelle testen, men det er fullt mulig å legge inn annet innhold. DNF bruker en ekstra skjerm for å vise bildene som brukes i testen til barnet, og et webkamera med mikrofon for å gjøre video- og lydopptak.

Registrering: Det første steget etter at man har startet testen på nettsiden til DNF, er registrering av barnets personlige data: navn, fødselsdato, foresatte, morsmål og eventuelle andre språk som barnet snakker. I tillegg blir testlederens navn registrert sammen med dato for gjennomføring av testen.

Gjennomføring av testen: Etter at registreringen er ferdig, kan testen startes. Et nytt vindu som viser bildet som barnet skal benevne åpnes i nettleseren; dette vinduet blir vist på den ekstra skjermen som barnet ser på. For hvert bilde som vises, blir lyd- og videoopptak registrert. Det er mulig å høre på barnets uttale i etterkant for å kontrollere om man har oppfattet uttalen riktig. Det visuelle signalet er en viktig støtte ved den auditive vurderingen, og det kan godt tenkes at bruk av videoopptak kan være ekstra viktig ved avvikende uttale.

Figur 1: Gjennomføring av testen i DNF (videofeltet er erstattet med et bilde pga. personvern. Foto: Illustrasjonsfoto).

På skjermen som logopeden ser på, vises den korrekte ortografiske og fonetiske transkripsjonen av ordet, i tillegg til bildet (se Figur 1). Hvis barnet uttalte ordet korrekt, trykker logopeden på knappen «Riktig». Knappen blir deaktivert så snart logopeden gjør en endring i et av transkripsjonsfeltene. Logopeden må bare endre lydene (eller de tilsvarende bokstavene) som ble uttalt annerledes enn i den korrekte uttalen: i dette tilfellet ble *dr-a-g-e* /dr-ɑ:-g-ə/ uttalt som *dj-a-d-e* /dj-ɑ:-d-ə/ (symbolet «-» skiller feltene fra hverandre). Ved hjelp av grafem-fonem-regler blir et forslag til en fonetisk transkripsjon laget. Logopeden kan også velge lydsymboler fra IPA-tabeller for å gjøre endringer direkte i den fonetiske transkripsjonen.

Analyse av fonologiske prosesser: Når transkripsjonene er klare, gjennomfører DNF analysen av fonologiske prosesser automatisk med et enkelt tastetrykk (på knappen «Analyser»), noe som i den originale Norsk fonemtest må gjøres for hånd.

I tråd med Norsk fonemtest blir fonologiske prosesser som har 50 % eller mer feil, vist med rød bakgrunn. Norsk fonemtest anbefaler at disse fonologiske prosessene følges

opp. De øvrige prosessene har grønn bakgrunn. Kriteriet som brukes til å fargelegge prosessene kan endres fleksibelt i DNF.

Ved dobbeltklikk på en fonologisk prosess viser DNF en full oversikt over barnets uttale av de relevante ordene. I Figur 2 vises resultatene for erstatning av /r/-lyden som barnet hadde utfordringer med. I dette tilfellet ble 7 av 14 ord (50 %) uttalt med en annen lyd istedenfor /r/. Dette fører til at den fonologiske prosessen blir vist med rød bakgrunn. Av ordene som er relevante for en regel, har ord med grønn bakgrunn blitt transkribert med /r/; dette betyr ikke nødvendigvis at ordet ble uttalt riktig (se for eksempel ordet *fjær* som ble transkribert som *fjør*), men eventuelle feil er ikke relevant for den aktuelle fonologiske prosessen. Ord hvor /r/ ble erstattet med en annen lyd, har rød bakgrunn. Vi ser at /r/ erstattes med både /j/ og /l/ som er typiske uttalefeil, men vi ser også feil som kanskje ikke bør oppfattes som en enkel erstatning (for eksempel, ordet *sjiraff* som blir transkribert /gi:gaf/).

Brukerevaluering

I 2022 ble DNF evaluert av seks logopeder. To forskjellige

10. /r/-erstatninger

INITIALT		MEDIALT		FINALT	
redd	r-e-d	sjiraff	j-i-r-a-f	dør	d-ø:-r
l-e-dd	l-e-d	g-t-g-a-ff	g-t-g-a-f	d-ø-r	d-ø:-r
rev	r-e:-v	garasje	g-a-r-a:-f-ə	hår	h-a:-r
l-e-v	l-e:-v	d-a-j-a-sj-e-h-u-s	d-a:-j-a:-f-ə-h-u:-s	h-å-r	h-a:-r
rød	r-ø:	øre	ø:-r-a	plaster	pl-a-st-a-r
l-ø-Ø	l-ø:	ø-r-e	ø:-r-ə	pl-a-st-e-r	pl-a-st-a-r
				nøkler	n-ø-kl-a-r
				n-ø-kk-e-l	n-ø-k-a-l
				tøfler	t-ø-fl-a-r
				t-ø-fl-e-r	t-ø-fl-a-r
				fjær	fj-æ:-r
				fj-ø-r	fj-ø:-r
				støvler	st-ø-vl-a-r
				st-ø-v-ø-l	st-ø:-v-a-l
				tiger	t-i-g-a-r
				t-i-g-ø-r	t-i-g-a-r

delsum: 3 / 3

delsum: 2 / 3

delsum: 2 / 8

Total: 7 / 14

Figur 2: Visning av uttalen av ordene i prosessen /r/-erstatninger.

tester ble gjennomført. I den første testen la deltakerne transkripsjoner fra tidligere tester med Norsk fonemtest inn i DNF. Deretter ble en ny test gjennomført med bruk av lyd- og videoopptak av en ny informant. Logopedene fylte ut et spørreskjema etter gjennomføring av testene.

Det var stort sett positive tilbakemeldinger, selv om noen deltakere opplevde tekniske utfordringer som viser viktigheten av en enkel teknisk løsning i den endelige versjonen av DNF. Flere testdeltakere ga tilbakemelding om at det var kjekt med lyd- og videoopptak. Flere logopeder som har testet systemet, nevnte at noen barn ikke har oppmerksomhet til å gjennomføre hele testen i samme sesjon.

De aller fleste var enige at DNF har høy brukervennlighet. Visning av den korrekte transkripsjonen ble nevnt som nyttig. Hvis barnet uttalte et ord feil, foretrakk de aller fleste å gjennomføre endringer i den ortografiske transkripsjonen. Den fonetiske transkripsjonen som automatisk blir generert etter endringer, var generelt korrekt. Noen testdeltakere mente at det var nyttig og veldig enkelt å føye inn lydsymboler fra IPA-tabellene. Det ble oppfattet som en fordel at bare feil uttalte lyder må korrigeres.

Den viktigste fordelene som ble fremhevet med DNF, er at analysen av de fonologiske prosessene blir utført helt automatisk; dette sparer mye tid. Også muligheten til å gå tilbake etter fullført test for å lytte en gang til ble nevnt som en fordel. Resultatene i DNF stemte godt overens med de som kommer frem i skåringsheftet i Norsk fonemtest, med unntak av noen klusterreduksjoner og metatese (for eksempel *vips* istedenfor *visp*), som skal implementeres bedre i neste versjon av testen. DNF viser som nevnt prosesser med 50 % eller mer feil med rød bakgrunn, og flere av testdeltakerne ba om muligheten til å også visualisere andel feil hvis den er lavere.

Videreutvikling

Evalueringen viser potensialet i DNF. Systemet er likevel ikke ferdig utviklet. Den endelige versjonen vil blant annet måtte ivareta GDPR. For å forenkle gjennomføring av testen med barn som har konsentrasjonsvansker, vil det dessuten bli mulig å transkribere ordene etter gjennomføring av testen, og å avbryte testen for å gjenoppta den i en senere sesjon. For å evaluere hvilke fremskritt barnet har gjort etter behandling, vil det dessuten bli mulig å sammenligne resultatene fra forskjellige gjennomføringer, for eksempel før og etter behandling.

Selv om det er klart foretrukket at logopeden og barnet sitter sammen, gir bruk av en ekstra skjerm og kamera med mikrofon en fleksibel løsning som også gjør det mulig å gjennomføre testen på avstand, eksempel hvis det skulle bli en ny pandemi. Muligheten for testing på avstand vil også være en fordel i områder med lav befolkningstetthet der det er begrenset tilgang til logopeder.

Dette tar oss til utviklingen av DNF for andre språk. Den modulære oppbyggingen skal gjøre det enkelt å utvikle testen for flere språk. Dette er en fordel når barn som snakker andre språk i tillegg til norsk skal testes. Det vil også være mulig å tilpasse de fonologiske prosessene til nye språk. Hvis testmaterialet er normert, kan DNF gjennom sine fleksible løsninger ta hensyn til barnets alder.

Konklusjon

DNF i sin nåværende form er en implementering av Norsk fonemtest. Denne testen trenger en del tilpasninger. Vi håper at DNF-plattformen også kan gi grunnlag for en normert test som bruker et representativt materiale og som er egnet til testing av barn med forskjellig dialektbakgrunn, som for eksempel Diffkas (Frank & Bjerkan, 2019). De positive tilbakemeldingene fra logopedene som har testet DNF gir et godt utgangspunkt for videreutvikling av plattformen.

Vi ønsker å takke alle som har bidratt til DNF. Først, Brigitt Bright og Jonas Brunvoll Larsen som laget den aller første versjonen i sin bacheloroppgave ved NTNU. Den ble utviklet videre med støtte av NTNU Discovery (prosjekt JH2021021, i samarbeid med NTNUs Technology Transfer Office og Webstep). Vi takker også Norsk logopedlag for kontaktformidling til testdeltakere, og logopedene Liv Grete Hansen, Vera Karoliussen, Maria Klemetsen, Marita Kjorsvik, Siri Sandland og Frida Theisens for testing og nyttige tilbakemeldinger.

Referanser

- Frank, A. M. & Bjerkan, K. M. (2019). Kartleggingsverktøyet Diffkas og de første normdataene for norske barns fonologiske utvikling. *Norsk tidsskrift for logopedi* 65(1), 6-13.
- Hitchcock, E. R., Harel, D. & McAllister Byun, T. (2015). Social, Emotional, and Academic Impact of Residual Speech Errors in School-Aged Children: A Survey Study. *Seminars in Speech and Language* 36(4), 283-294.
- McLeod, S. & Verdon, S. (2014). A review of 30 speech assessments in 19 languages other than English. *American Journal of Speech-Language Pathology* 23, 708-723.
- Tingleff, H. (2002). *Norsk fonemtest*. N. W. Damm & Søn AS.

NORSK LOGOPEDLAG

Grunnlag for ny universitets- og høyskolelov

Norsk logopedlags (NLL) uttalelse om Kunnskapsdepartementets forslag til endringer i universitets- og høyskoleloven. Uttalelsen gjelder punkt 4. *Nedleggelse av studiesteder og avvikling av sentrale profesjonsfag.*

Prinsipielt støtter NLL universitetene og høyskolenes behov for autonomi, men ønsker å påpeke at hensynet til ivaretagelse av ikke bare sentrale, men også små og sårbare profesjonsfag, må sikres. Logopedi er en slik sårbar profesjonsutdanning. Vi kan ikke risikere å komme i en situasjon der det ikke lenger utdannes logopeder i Norge fordi ingen av institusjonene ser seg tjent med å opprettholde studietilbudet.

NLL er Norges eneste faglige organisasjon for logopeder og har per i dag om lag 1200 medlemmer. Logopeder jobber både innenfor utdannings- og helsesektoren, og er ansatt statlig, kommunalt og i private virksomheter. Logopediske tjenester gis til alle aldersgrupper, og retter seg mot språk-, tale- og kommunikasjonsbehov som følge av utviklingsmessige eller ervervede tilstander, som for eksempel utviklingsmessige språkforstyrrelser, dysleksi, stamming, spise- og svelgevaner og afasi (språkvansker etter hjerneslag). Flere utredninger finner at det er stor mangel på logopeder i Norge: I *Opptappingsplan for habilitering og rehabilitering 2017-2019* og i evalueringen av opptappingsplanen (2020), trekkes logoped fram som en av yrkesgruppene det er størst mangel på.

NLL er kjent med at fire av dagens fem logopedutdanninger er under sterkt press, og trues med nedleggelse eller nedskalering. Det er behov for å sikre at det også for fremtiden utdannes logopeder i alle landsdeler, for å ivareta samfunnets behov for logopediske tjenester.

Et viktig moment er at den sårbare situasjonen studieprogrammene opplever, er direkte knyttet til finansieringssituasjonen. Programmene finansieres i dag i kategori D. Dette er ikke tilstrekkelig gitt at en moderne logopedutdanning på internasjonalt nivå, krever omfattende klinisk opplæring og høy grad av spisskompetanse i fagmiljøene. Tvert imot bør satsningen på logopedutdanningene styrkes. NLL mener tiden er inne for å etablere et femårig profesjonsløp i logopedi. Dette vil kreve aktive, og ikke nedlagte fagmiljøer.

NLL mener derfor at lovverket bør sikre at det finnes mekanismer som åpner for en viss styring av fagporteføljen, men at dette samtidig forutsetter at de aktuelle utdanningene finansieres på en forsvarlig måte.

Vennlig hilsen

Katrine Kvisgaard
Leder Norsk logopedlag
Oslo, 21. september 2022

Norsk Logopedlag
Org.nr.975590623
post@norsklogopedlag.no

NORSK LOGOPEDLAG

Opptrappingsplan for psykisk helse
Innspill fra Norsk Logopedlag, ved leder Katrine Kvisgaard
 Oslo, 28. august 2022

Tre utfordringer

Barn og unge med språkforstyrrelser i psykisk helsevern

Norsk logopedlag (NLL) ønsker å gi innspill til planleggingen av opptrappingsplanen for psykisk helse. Som Norges eneste organisasjon for logopeder er vi opptatt av språk- og kommunikasjonsvansker og konsekvenser dette har for barn og unges livskvalitet.

Utdanningsfeltet kan gjøre mye, men ikke alt, for barn med språkforstyrrelser

Barn og unge med språkforstyrrelser får mye av den tilretteleggingen de trenger i norske barnehager og skoler, men utdanningssystemet har ikke tilstrekkelig kompetanse til å forstå deres behov fullt ut. Studier viser at det er mange barn og unge med språkforstyrrelser som utvikler psykiske helseplager (Botting et al., 2016, Helland et al., 2022a). NLL mener vi må gjøre mer for å forebygge psykiske helseplager til barn og unge med språkforstyrrelser.

Språkforstyrrelser kan inngå som en omfattende del av utfordringene til personer med psykiske helseutfordringer, men blir ikke alltid oppdaget

Psykiske helseutfordringer, med språkproblemer som en del av symptombildet, kan være kjente tilstander som autisme og ADHD, men også mer sjeldne tilstander eller syndromer. I mange tilfeller kan språkforstyrrelsene være vanskelige å oppdage uten målrettet kartlegging, og kan for eksempel gi seg utslag i utfordringer med å få med seg beskjeder eller med å forstå det man leser. For enkelte personer kan språkutfordringene også vise seg gjennom ulike former for problematferd. En meta-studie viser blant annet at unge lovbrytere gjennomsnittlig skåret mye lavere enn jevnaldrende på språktester (Chow et al., 2022). Det er også gjennomført en norsk studie (Helland et al., 2022b) som undersøkte språkferdighetene til kvinnelige innsatte. Denne studien fant at en større andel av de innsatte rapporterte lavere språklige ferdigheter enn man finner blant kvinner i den generelle populasjonen. Selv om det ser ut til å være overhyppighet av språkforstyrrelser blant innsatte, betyr dette selvsagt ikke at majoriteten av de med språkforstyrrelser havner i slike vansker. Det understreker likevel viktigheten av å gi tidlig og kvalifisert hjelp til denne gruppen for å forebygge uheldige konsekvenser.

Logopedi er ikke en obligatorisk del av tjenestetilbudet til barn og unge innenfor helsevesenet

Logopeder har en toårig masterutdanning som gir kompetanse innenfor blant annet kartlegging og tiltak i forbindelse med språk- og kommunikasjonsvansker. Dette gjør oss til en sentral yrkesgruppe når det gjelder å forstå og tilrettelegge for barn og unges språklige behov. NLL sin erfaring er at logopeder blir ansatt i bredere spesialpedagogiske stillinger innenfor BUP og habiliteringstjenester, noe som fører til at logopeden jobber innenfor flere områder og dermed får mindre tid til logopedisk arbeid. NLL mener at egne logopedstillinger for utredning av språk og kommunikasjon innen psykisk helsevern, kan bidra til et bedre tjenestetilbud for barn og unge med språkforstyrrelser.

NORSK LOGOPEDLAG

Tre løsninger

1. Logopeder bør tidlig inn i utredning av barn og unge med diffuse språklige utfordringer innenfor psykisk helsevern. Når vi vet at det er så stor sammenheng mellom språk og adferd, og at språkforstyrrelser ofte oppdages veldig sent er det nødvendig med språkkartlegging tidlig i utdanningsløpet - også der man i utgangspunktet ikke har tenkt på språkforstyrrelser.
2. Samarbeid på tvers av sektorer: Slik NLL ser det, er det viktig med et godt samarbeid mellom helsesektoren og utdanningssektoren. Dette vil legge til rette for at helsesektoren gjør en best mulig utredning av personens utfordringer med det mål å komme frem til korrekt diagnose og adekvate tiltak, mens PPT kan bidra med best mulig tilrettelegging av utdanningsløpet.
3. Kompetansen knyttet til utfordringer med språk og kommunikasjon innenfor psykisk helsevern må styrkes. Dette dreier seg både om generell kompetanseheving blant hele personalet, og om at det bør opprettes dedikerte logopedstillinger med særskilt ansvar for fagfeltet.

Referanser:

Botting, N., Toseeb, U., Pickles, A., Durkin, K. & Conti-Ramsden, G. (2016). Depression and anxiety change from adolescence to adulthood in individuals with and without language impairment. *PLoS One* 11(7). doi: [10.1371/journal.pone.0156678](https://doi.org/10.1371/journal.pone.0156678)

Chow, J. C., Wallace, E. S., Senter, R., Kumm, S. & Mason, C. Q. (2022). A systematic review and meta-analysis of the language skills of youth offenders. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 65(3), 1166-1182. doi: [10.1044/2021_JSLHR-20-00308](https://doi.org/10.1044/2021_JSLHR-20-00308)

Helland, W. A., Jones, L. Ø., Hallaråker, H., Høyåsen, M. & Morken, F. (2022b). Oral language Problems in Norwegian Female Prisoners. *Journal of Correctional Education*, 73(1), 31-48.

Helland, W. A., Posserud, M. B., & Lundervold, A. J. (2022a). Emotional and behavioural function in children with language problems- a longitudinal, population-based study. *European Journal of Special Needs Education*, 37(2), 177-190. doi: [10.1080/08856257.2020.1857930](https://doi.org/10.1080/08856257.2020.1857930)

innspill til nasjonal helse- og samhandlingsplan

Innsendt av Norsk logopedlag, ved leder Katrine Kvisgaard

Oslo, 13. september 2022

Norsk logopedlag (NLL) takker for invitasjon til å gi innspill til Nasjonal helse- og samhandlingsplan. Som Norges eneste organisasjon for logopeder er vi opptatt av språk-, kommunikasjon-, spise- og svelgevansker, og hvilke konsekvenser utfordringer knyttet til dette har for befolkningen. Åre overordnede mål er at alle som trenger det skal få tilgang til logopediske tjenester, at tjenesten skal være likeverdig uavhengig av geografisk bosted og at logopedutdanningene opprettholder en høy faglig standard.

NLL er en del av aktørnettverket for nasjonal rehabiliteringsreform, som består av over 20 aktører fra bruker- og fagmiljøer. I viser til at det er sendt inn et eget felles innspill fra aktørnettverket. I tillegg vil vi understreke behovet for at det oppnevnes en nasjonal tverrsektoriell ekspertgruppe, som har representanter fra både i og utenfor helsesektoren.

Ekspertgruppa anbefales å få en sammensetning av representanter fra blant annet brukerorganisasjoner, profesjonsorganisasjoner, spesialisthelsetjenesten, kommunehelsetjenesten, rehabiliteringsinstitusjoner, S/kommunene og N . Ekspertgruppa skal ut ifra behovet for rehabilitering beskrive hvordan rehabilitering kan tilbys til riktig tid, på riktig nivå med riktig kompetanse - uavhengig av diagnose og hvor i landet man bor - samt modeller for sømløse rehabiliteringstjenester.

va er de viktigste utfordringene å adressere

Logoped sosialtjeneste i kommunen

Kvalitetsforbedring og pasientsikkerhet

onsultantselskapet , som har evaluert *Opptappingsplan for habilitering og rehabilitering 2017-2019*, forteller at en av yrkesgruppene som det er størst mangel på er logopeder. I Norsk hjerneslagregisters årsrapport for 2020 sier bare seks prosent at de har fått behandling hos logoped de første tre måneder etter utskrivning fra sykehus.

fasiforbundets undersøkelse fra 2022 viser at av norske kommuner ikke har offentlig ansatt logoped til voksne. I de kommunene det ikke finnes offentlig logopedtjeneste, er ansvaret lagt på privatpraktiserende logopeder med refusjonsavtale med elfo. I mindre kommuner har ikke privatpraktiserende logopeder, de privatpraktiserende logopedene dekker ikke alle brukergrupper eller de har ikke kapasitet til å ta imot alle.

ange voksne får ikke prøvd sin rett til spesialundervisning, kommunene har ikke en oversikt over hvor mange som trenger logopediske tjenester og ansvaret for logopediske tjenester overlates til staten (elfo). elfo har kun refusjonsplikt, det vil si ansvar for utbetalinger, og fører ingen kontroll med innholdet i tjenesten.

Når pasienter ikke henvises til logoped eller har tilgang på logopediske tjenester, kan det bety at de ikke får oppfylt sin rett til nødvendig helsehjelp. Det kan få konsekvenser for pasientsikkerheten og livskvaliteten til den enkelte og deres familie/nettverk.

NLL mener på bakgrunn av dette at logoped må bli en skal-tjeneste.

Autorisering av logopeder

Kompetanse og pasientsikkerhet

NLL har flere ganger søkt om autorisasjon for logopeder. En autorisasjon ville gitt logopeder en beskyttet tittel, slik at det kun er personer med godkjent logopedutdanning som jobber med logopedfaglige områder. I dag er situasjonen den at ikke alle arbeidsgivere (kommuner/helseforetak) kjenner til innholdet i en logopeds kompetanse. De ansetter derfor ikke nødvendigvis logopeder i sammenhenger der logopedisk ekspertise kan være avgjørende for et godt behandlingsresultat. De vet heller ikke nødvendigvis hvilke krav de skal stille til logopedisk kompetanse. En autorisasjon av logopeder vil være svært viktig for å avklare disse forholdene.

En stor andel av pasientene våre får svelgevansker etter hjerneslag, eller som følge av andre nevrologiske lidelser. Det er logopeder som jobber med dette. Uten kyndig hjelp kan svelgevansker medføre lungebetennelse og i verste fall en tidlig død. Dette medfører store menneskelige og økonomiske tap. Det er svært viktig å sikre kvalifikasjonene til de som arbeider med dette, og å ha muligheter til å stoppe dem som ikke driver en forsvarlig praksis.

Det tredje punktet vi ønsker å nevne i denne sammenheng er mulighetene pasientene har for å klage på tjenesten. En autorisasjon ville gitt pasientene en reell klagerett, og sørget for at man hadde sanksjonsmuligheter hvis tjenesten ikke gis i henhold til lover og regler.

En autorisasjon av logopeder ville derfor styrket pasientsikkerheten og kvaliteten på tjenesten betydelig.

Logopedutdanningene

Pasientsikkerhet, desentraliserte tjenester, personell, kompetanse, rehabilitering og mestring

NLL har fått signaler om at fire av fem logopediutdanninger i Norge står under sterkt press, og er truet med nedleggelse eller nedskalering. Dette til tross for at det er et stort behov for logopediske tjenester over hele landet.

Som eksempel kan det nevnes at logopedutdanningen ved Norges arktiske universitet (UiT) er truet med nedleggelse. Universitetsstyret vedtok 24. november 2021 at master i logopedi ikke skulle lyses ut for opptak studieåret 2022/2023.

Logopedistudiet ved UiT har en særdeles viktig rolle for å bidra til å dekke behovet for logopeder i den nordligste landsdelen, og flesteparten av logopedstudentene ved UiT er primært rekruttert fra Troms og Finnmark. UiT har dessuten en særstilling i Norge når det kommer til å ivareta samisk språk og kultur. Det finnes kun to samisktalende logopeder i

Norge i dag. er dags dato er det ikke avklart hva som skjer med logopedutdanningen ved UiT.

A tuelle tilta

NLL foreslår 4 tiltak for å forbedre pasientsikkerheten, kvaliteten på tjenesten, samhandling, kompetanse, desentraliserte tjenester, personell, rehabilitering og mestring.

Logoped li en s al t eneste i o unen

For at kommuner skal kunne oppfylle sitt ansvar for habilitering og rehabilitering bør logoped bli en skal-tjeneste. i foreslår å endre loven om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m. *Kommunens ansvar for helse- og omsorgstjenester*, (helse- og omsorgstjenesteloven) slik at alle kommuner skal ha logoped som skal-tjeneste.

For å oppfylle ansvaret etter § 3-1 skal kommunen ha knyttet til seg lege, sykepleier, fysioterapeut, jordmor, helsesykepleier, ergoterapeut, logoped og psykolog. Kongen i statsråd kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om krav til innhold i tjenestene etter bestemmelsen her, herunder bestemmelser om kompetansekrav for ulike typer tjenester.

Logopeder li autorisert elsepersonell

utorisering av logopeder kan gjøre det enklere for kommunen å få oversikt over logopediske tjenester, og dermed henvise brukerne til rette vedkommende. Logopedene vil kunne registreres etter kompetanse, erfaring og kapasitet. I de tilfellene brukerne har rett til- og behov for- spesialundervisning vil saksgangen være som tidligere.

NLL mener faglige retningslinjer bør følges, uavhengig av hvem som gir denne tjenesten. En autorisasjon vil kunne synliggjøre behovet for tjenesten, og gjøre samarbeidet mellom offentlige ansatte logopeder og private logopeder mer hensiktsmessig. I de tilfeller kommunen ikke kan hjelpe brukerne sine etter opplæringsloven, må det umiddelbart henvises til en privat logoped. I dag er dette overlatt til den enkelte bruker eller pårørende. En autorisasjon vil også innlemme de private logopedene i tverrfaglige team rundt brukeren.

ange av våre brukere har mangelfullt språk eller reduserte kognitive evner. vordan blir brukerperspektivet ivaretatt uten sakkyndig vurdering eller en plan for behandling Det stilles ingen krav til dette når det gjelder private logopedtjenester. De logopediske tjenestene må kvalitetssikres, og kapasiteten må til enhver tid være synlig og tilgjengelig for henvisende instans, brukere og pårørende. Det må i større grad informeres om våre tjenester, og brukerne må på en enkel måte finne ut hvordan man skaffer seg tjenesten. Logopediske tjenester er ikke gjenstand for kommunal styring, koordinering og samordning med andre tjenester. rganisatorisk plassering i opplæringssektoren vanskeliggjør tilgangen til logopedtjenester som nødvendig helsehjelp. En autorisasjon vil styrke pasientsikkerheten betydelig.

utorisasjon av logopeder vil bidra til å sikre at alle som yter logopediske tjenester er utdannet som logoped og har nødvendig kompetanse. NLL foreslår at logopeder innlemmes i elsespersonelloven 4 første ledd.

Logopeder som en naturlig del av tverrfaglig team og samarbeid mellom ulike sektorer

Det bør legges til rette for, både organisatorisk og økonomisk, at logopeder blir en del av det tverrfaglige teamet rundt pasienter med behov for tjenester fra flere yrkesgrupper. Videre bør det legges til rette for samhandling mellom spesialist- og kommunehelsetjenesten i tillegg til opplæringssektoren, da personer med behov for logopediske tjenester kan motta tjenester også innen denne sektoren.

Utdanning av logopedutdanningene

Det er behov for logopediske tjenester over hele landet, og de sterke fagmiljøene som er etablert ved logopedutdanningene ved Norges arktiske Universitet (UiT), Universitetet i Oslo (UiO), Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), Universitetet i Bergen (UiB) og Nord universitet, må opprettholdes og styrkes.

Å sikte bør det vurderes og planlegges et 3-årig profesjonsløp i logopedi, men dette krever aktive, ikke nedlagte fagmiljøer. I mener diskusjonen framover må dreie seg om hvordan utdanningene kan løftes og videreutvikles. I trenger flere, ikke færre, logopeder i Norge. Det bør bevilges mer penger til logopedutdanningene i Norge. Det bør også opprettes flere studieplasser, for å ivareta og imøtekomme et økende behov for logopediske tjenester. Ikke minst med tanke på en aldrende befolkning.

Godt samarbeid mellom ulike sektorer og departementer i Norge

NLL er godt kjent med den tverrfaglige samhandlingsmodellen *ParkinsonNet*. Denne nettverksmodellen består av logopeder, ergoterapeuter, sykepleiere, fysioterapeuter og nevrologer. I disse dager rulles modellen ut nasjonalt. Målet med modellen er å bidra til at personer med Parkinsons sykdom får optimal behandling der de bor. Gjennom systematisk opplæring av fagpersoner økes kompetansen til fagpersonene i nettverket. De utveksler erfaringer og samarbeider på tvers av helsetjenesten. Modellen er også tenkt å overføres til andre diagnoser. NLL mener dette er en svært god måte å sørge for kompetanseheving og tverrsektoriell og tverrfaglig samhandling på.

NLL er med i aktørnettverket **Norge trenger en rehabiliteringsreform**. Denne gruppen består av over 20 aktører fra bruker- og fagmiljøer. Nettverket krever at det utarbeides og vedtas en helhetlig, nasjonal plan for habilitering og rehabilitering. NLL støtter innspillet til Nasjonal helse- og samhandlingsplan som sendes inn av nettverksgruppen.

Astrid Junker

Navn:

Astrid Junker

E-post:

astrid.junker@ntnu.no

Doktorgradsstipendiat i spesialpedagogikk ved Institutt for lærerutdanning, Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet (NTNU) (2019-2023).

Utdanning:

Allmennlærerutdanning fra Høyskolen i Nord-Trøndelag (2007), master i spesialpedagogikk med fordypning i logopedi fra Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo (2010).

Arbeidstittel på ph.d.-prosjekt: Strategier i 1. trinnselevers strategier og kommunikasjon av deres forståelse og utforskning av numeriske relasjoner.

I doktorgradsarbeidet mitt undersøker jeg hvordan 75 elever som akkurat har startet på 1. trinn gir uttrykk for forståelse av ulike numeriske relasjoner som presenteres verbalt og visuelt: som verbal telling og ulike aktiviteter med visuelle mønstre. Gjennom et individuelt oppgaveintervju om telling, hjelper eleven lekefrosken Mr. Minus med hvordan han kan telle for- og baklengs med enere (eks. 1-2-3-4..., 10-9-8-7...) og toere (2-4-6-8..., 20-18-16...), inkludert fra tilfeldige startpunkt (7-8-9..., 6-5-4..., 6-8-10..., 14-12-10...). Gjennom et annet oppgaveintervju gir jeg eleven ulike visuelle repeterende mønstre (feks sirkel-sirkel-trekant-sirkel-sirkel-trekant) som de blir spurt om å kopiere (sirkel-sirkel-trekant-sirkel-sirkel-trekant), utvide med den delen som repeteres i mønsteret (sirkel-sirkel-trekant-sirkel-sirkel-trekant-sirkel-sirkel-trekant), overføre til andre former og farger (kvadrat-kvadrat-stjerne-

kvadrat-kvadrat-stjerne), og lage bare den delen som repeteres i mønsteret (sirkel-sirkel-trekant). Video-analyser av alle intervjuene indikerer at å kunne telle fleksibelt for- og baklengs og fra tilfeldige startpunkt med enere i 0-10-området, og å kunne identifisere og utvide den delen som repeteres i visuelle mønstre i størst grad bidrar til barns tallforståelse (målt med et digitalt tallforståelsesverktøy).

Dette er i tråd med nyere forskning som antyder at evnen til å kunne utvide den repeterende delen av et mønster predikerer barns matematiske kompetanse senere i skolegangen. Mønsterforståelse (eng: 'patterning abilities') er ulike måter å strukturere numeriske relasjoner på. I denne doktorgradsstudien har jeg samlet informasjon om barnas språklige og nonverbale evner gjennom å bruke The New Reynell Developmental Language Scales (NRDLS-4) og Raven's Progressive Matrices 2. Jeg ser på hvordan 1. trinnselevers varierende tall- og språkforståelse henger sammen med hvordan de forstår og kommuniserer forståelse av visuelle mønstre og verbale mønstre i telling, og undersøker hvordan dette kan relateres til resultatene deres på kartleggingsprøven i regning i slutten av 1. trinn. Strategier i tellemønstre undersøkes gjennom verbal telling og fingertelling, mens strategier i visuelle mønstre undersøkes gjennom spatial mønsterlegging. Studien kombinerer observasjon av disse strategiene, med analyser av hvordan barna kommuniserer om strategiene sine og forståelsen deres av de numeriske relasjonene i mønstrene. Med dette søker studien å øke innsikten i hvordan barn med varierende matematisk og språklig kompetanse tenker matematisk og kommuniserer den, for slik å kunne bidra med økt kunnskap om hvordan vi kan støtte barn i deres matematiske utvikling.

**I begynnelsen
var ordet, står det.
Men for noen er
veien til det
skrevne ord lang.**

Logos er en samling av tester som hjelper deg med å kartlegge lesevaner og diagnostisere dysleksi fra andre trinn til testpersonen er voksen. Du får også hjelp til å skreddersy pedagogiske tiltak.

Logos er nettbasert og kan kjøres på PC, Mac og Chromebook. Over 5 000 sertifiserte spesialpedagoger, logopeder, pedagoger og psykologer i Skandinavia benytter Logos. Ved behov gir Logometrica support.

Du finner mer informasjon, tegner abonnement og bestiller nettbasert sertifiseringskurs på logometrica.no.

Logometrica
- ord for alle

BRUK HODET!

Dersom du og jeg har samme forståelse av Norsk logopedlags yrkesetiske retningslinjer, innebærer yrkesetikk å opptre korrekt og ta de rette beslutningene i en travel hverdag. Ja, du tenker rett, det handler om å bruke hodet!

Forskjellige yrkesprofesjoner finner det formålstjenlig å

utarbeide skriftlige retningslinjer for yrkesetisk adferd, så også Norsk logopedlag. Slike retningslinjer er ikke til hinder for å bruke hodet, men mer et supplement dersom hodet og baken har byttet plass!

Første del i våre yrkesetiske retningslinjer uttrykker det samfunnsansvar vi forvalter gjennom faget vårt. Her beskrives hva vi som logopeder skal arbeide med til beste for mennesker med logopedisk hjelpebehov. I dette feltet har mange av oss «mistet» hodet! Alt for ofte kjenner vi på at klienter, elever eller brukere ikke får tilgang til lovpålagt hjelp. Kanskje vi også føler at det går for treigt i systemet, at den logopediske hjelpen blir trenert?

For all del, bruk hodet! I slike tilfeller hvor du ser den som trenger hjelp, men systemet føles treigt eller ikke helt forstår hva som må gjøres, bruk hodet.

Du er omgitt av et vell av lover som du i din yrkesutøvelse må kjenne til og ta hensyn til. Slik er det bare.

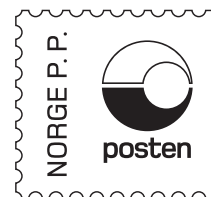
Kolleger som blir konfrontert med at yrkesadferd kan rammes av lovverket, har alltid unnskyldning til sitt forsvar at: «Jeg visste ikke..., jeg trodde ikke..., jeg ante ikke ..., jeg lærte ikke dette...»

Kjære kollega; tar du på deg ansvaret med å drive logopedisk virksomhet, tar du og på deg ansvar for å ha nødvendig og relevant kunnskap om forhold ved å drifte virksomheten.

Helge Andersen

Redaksjonen gjør oppmerksom på at vi her kun gjengir informasjon om oppsatte kurs, vi har ikke mulighet til å kvalitetssikre kursene eller arrangørene. Ingen av arrangørene betaler for oppføring i kurskalenderen.

TIDSPUNKT	TEMA	STED	NETTADRESSE
25. – 26. januar 2023	A three-part treatment plan for Oral Placement Therapy/ Talk Tools – Nivå 1	Webinar	www.barnasspraksenter.no/kurs
30. – 31. januar 2023	Todagers workshop i «POPT» og «Minimale Par som intervensjon»	Lillestrøm	www.centerlogopedi.no/kurs
01. – 02. februar 2023	Todagers workshop i «POPT» og «Minimale Par som intervensjon» (ekstrakurs)	Lillestrøm	www.centerlogopedi.no/kurs
08. februar 2023	Stramt tungebånd. Undersøkelse og konsekvens for tale – spising – soving	Webinar	www.barnasspraksenter.no/kurs
16. – 17. februar 2023	6. nasjonale konferanse om hjertet og hjernen	Oslo	www.hjertetoghjernen.no
08. – 09. mars 2023	Assessment and program plan development TalkTools – Nivå 2	Webinar	www.barnasspraksenter.no/kurs
09. – 11. mars 2023	Vinterkonferanse	Lillestrøm	www.norsklogopedlag.no
27. – 29. mars 2023	Audiologopædisk Forening feirer 100 års jubileum	Nyborg, DK	alf.dk
14. – 16. juni 2023	The Nordic Aphasia Conference (NAC)	Reykjavik, Island	https://www.nordicaphasia.com/
24. – 27. juli 2023	ISAAC conference (International Society for Augmentative and Alternative Communication) Conference	Cancún, Mexico	https://isaac-online.org/english/conference-cancun/
20. – 24. august 2023	32 nd World Congress of the IALP (International Association of Communication Sciences and Disorders)	Auckland, New Zealand	www.ialpauckland2023.org

Avsender: NLL v/Eli Irene Sandø Kjus, Roald Amundsens vei 13, 1463 Fjellhamar

INNHold

Redaktøren <i>Frøydis Morken</i>	s. 3
Nytt fra styret <i>Katrine Kvisgaard</i>	s. 4
Ikke-kanonisk leddstilling hos norske barn <i>Eirik Tjervåg, Jan de Jong og Frøydis Morken</i>	s. 8
Minoritetsspråklige barn, morfologisk kunnskap og morfologisk intervensjon <i>Siri Steffensen Bratlie</i>	s. 22
Referat: SITS-kongress i Stockholm <i>Frøydis Morken</i>	s. 26
Referat: Afasidagene 2022 <i>Vanessa Seidler Krone</i>	s. 29
Lesernes side: Minneord – Logopednestor Anne-Lise Rygvold <i>Randi Fosser, Marianne Klem, Katrine Kvisgaard, May-Britt Monsrud, Monica Norvik og Stian Valand</i>	s. 31
Intervju: Intervju med lederen av The Ukrainian Society of Speech Language Therapy <i>Christiane Lingås Haukedal</i>	s. 32
Informasjon: Fonemtest i digitalisert form <i>Jacques Koreman</i>	s. 34
Presentasjon ph.d.-prosjekt <i>Astrid Junker</i>	s. 44
Yrkesetikk: Bruk hodet! <i>Helge Andersen</i>	s. 46
Kurs & konferanser	s. 47